

KIÁLLÍTÁSOK

- Design négy szólamban
A 13. Design Hét Budapest
eseményei az Iparművészeti
Múzeumban
(*Novák Piroska*)..... 2
- Megújuló múzeum –
a Bringológia című kiállításban
megjelenő előremutató
trendek
(*Horváth Judit*) 12
- Design rendszereken át
Szentpéteri Tibor formatervező
kiállítása a FUGÁban
(*Slézia József*) 18
- Urbán Teréz köszöntése
Szentendrén. Urbán Teréz,
Borsódy László és Borsódy
Eszter keramikumművészek
kiállítása a Péter-Pál Galériában
(*Feledy Balázs*)..... 26

ÉRTÉKÖRZÉS – ÉRTÉKMENTÉS

- „Tájékoztató formák”
Egy zománcművészeti kísérlet
a „humanizált panelért”
(*íff. Gyergyádesz László*)..... 31
- Levődik idővel...
Horkay István képzőművész
szimmetrikus plakátjairól
(*Orosz István*)..... 36

BÚCSÚ

- Lezárult egy fontos életmű
Csete György (1937–2016)
építőművész
(*Hadik András*) 41

- HÍREK 47

MAGYAR IPARMŰVÉSZET HUNGARIAN APPLIED ARTS

Farkas Anna: A Magvető Kiadó logója /
Anna Farkas: Logo of Magvető Publishing House

Foto: Magyar Formatervezési Tanács / Farkas Anna

EXHIBITIONS

- Design for four voices
13th DesignWeek, Budapest—
events at the Museum of
Applied Arts (*Piroska Novák*) .. 2
- Museum rejuvenated
On new trends in connection
with the exhibition *Bikeology* at
the Museum of Applied Arts
(*Judit Horváth*) 12
- Design across eras
Industrial designer Tibor
Szentpéteri's exhibition at the
FUGA Budapest Center of
Architecture, Budapest
(*József Slézia*) 18
- Exhibition of ceramic artists
Teréz Urbán, László Borsódy
and Eszter Borsódy
at the Péter-Pál Gallery
in Szentendre to celebrate
Teréz Urbán (*Balázs Feledy*)... 26

SAFEGUARDING VALUES

- ‘Informative forms’
A program in enamel art to
‘humanize’ apartment blocks
(*László Gyergyádesz, Jr.*)..... 31
- Put it up...
On symmetric posters
by fine artist István Horkay
(*István Orosz*) 36

VALEDICTORY

- A significant oeuvre closed
Farewell to architect György Csete (1937–2016)
(*András Hadik*)..... 41

- NEWS 47

Design négy szólamban

A 13. Design Hét Budapest eseményei az Iparművészeti Múzeumban

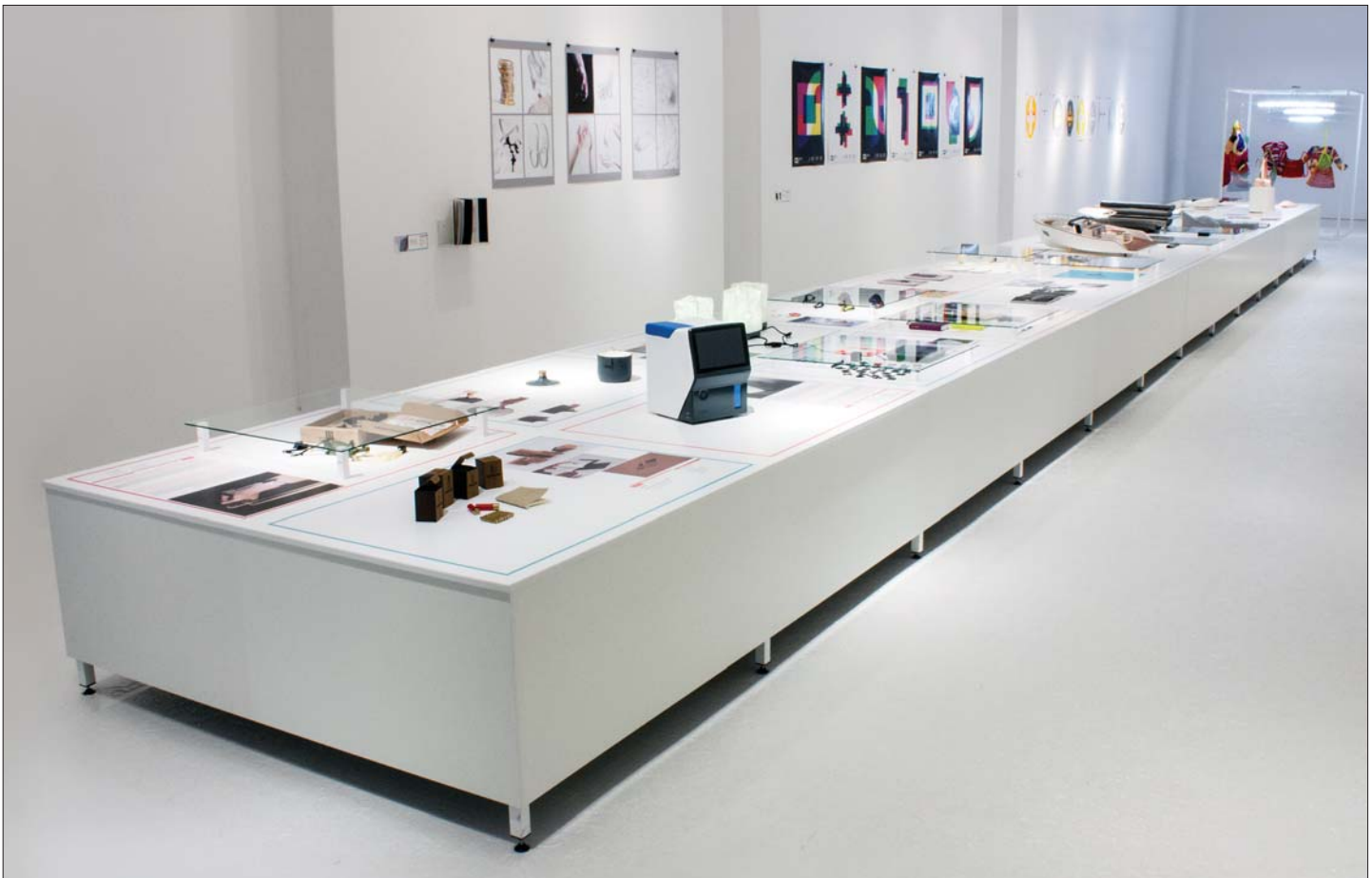
■ A tavalyi évhez hasonlóan idén is az Iparművészeti Múzeum épülete adott otthont a Design Hét Budapest két olyan rendezvényének, melyeket a szakma és a nagyközönség is kitüntetett figyelemmel kísér évről

évre. A Magyar Formatervezési Díj és a Design Management Díj 2016. évi díjazottjainak és kiállítóinak tárlatát a Díszteremben és a Szürke teremben, míg a 13. Design Hét Budapest nyitókiállítását – melyet az

A Magyar Formatervezési Díj és Design Management Díj 2016 kiállítása (részlet) /

Exhibition of the awardees of the Hungarian Design Award and Design Management Award 2016 (exhibition view)

Iparművészeti Múzeum, Szürke terem, Budapest, 2016 / Grey Hall, Museum of Applied Arts, Budapest, 2016

Fotó: Friedrich Krisztina

A Magyar Formatervezési Díj és Design Management Díj 2016 kiállítása (részlet). Az előtérben a Fejér Tamás, Kovács Apor, Kovács Róbert, Molnár L. Péter (Maform Kft.) által készített Diatron Aquila vérvizsgáló berendezés / Exhibition of the awardees of the Hungarian Design Award and Design Management Award 2016 (exhibition view). In the foreground: 'Diatron Aquila' haematology analyser designed by Tamás Fejér, Apor Kovács, Róbert Kovács, Péter L. Molnár (Maform Design Studio)

Iparművészeti Múzeum, Sziürke terem, Budapest, 2016 / Grey Hall, Museum of Applied Arts, Budapest, 2016

idén alapításának negyedszázados jubileumát ünneplő Visegrádi Együttműködés négy országának dedikáltak – a Kupolateremben rendezték meg *Központi értékek – közös örökségünk a közép-európai kortárs designban* címmel.¹

A Magyar Formatervezési Díj és Design Management Díj 2016 kiállítása (részlet). Az elő- és háttérben Wolf Bettina (Budapesti Metropolitan Egyetem, Budapest) Mozgó Vonal ruhakollekciója / Exhibition of the awardees of the Hungarian Design Award and Design Management Award 2016 (exhibition view). In the fore- and background: 'Moving Line' clothing collection designed by Bettina Wolf (Budapest Metropolitan University, Budapest)

Iparművészeti Múzeum, Díszterem, Budapest, 2016 / Festive Hall, Museum of Applied Arts, Budapest, 2016

**Szikszai Gusztáv, Somos Sándor: Ring Clock, a gyűrű,
amely mutatja az időt / Gusztáv Szikszai, Sándor Somos:
'Ring Clock' a ring that shows the time**

Fotó: Magyar Formatervezési Tanács / ASIM Fotóstúdió

Fotó: Magyar Formatervezési Tanács / Sallai Manó

**Harmati Hedvig: Tiszta Építészet nyüstös lakástextil-
kollekció (részlet) / Hedvig Harmati: 'Pure Architecture'
8-shaft woven home decoration textile concept (detail)**

A Design Hét Budapest sajtótájékoztatóján Bendzsel Miklós, a Magyar Formatervezési Tanács elnöke a design életminőséget javító és a versenyszférában piaci előnyt generáló tulajdonságaival vezette be a Magyar Formatervezési Díj ez évi eredményeit, korrelálva a fesztivál témájaként választott *Design Anatomy* – design és anatómia, avagy a design anatómiája – mottóval. Kiemelte továbbá, hogy a díjazott és kiállított

Fotó: Friedrich Krisztina

**A Magyar Formatervezési Díj és Design Management Díj 2016 kiállítása (részlet).
Az előtérben Bognár Petra, Dobos Bence László (Moholy-Nagy Művészeti Egyetem,
Budapest) Hősziklák útja című diplomaprojektje / Exhibition of the awardees
of the Hungarian Design Award and Design Management Award 2016 (exhibition view).
In the foreground: 'Hiking Trail of Warmrocks' diploma project by Petra Bognár,
László Dobos Bence (Moholy-Nagy University of Art and Design, Budapest)**

*Iparművészeti Múzeum, Szürke terem, Budapest, 2016 /
Grey Hall, Museum of Applied Arts, Budapest, 2016*

A Magyar Formatervezési Díj és Design Management Díj 2016 kiállítása (részlet).
Az előtérben Kovács Ágnes Lié nevű, egy lapból formált bőrtáskái /
Exhibition of the awardees of the Hungarian Design Award and Design Management
Award 2016 (exhibition view). In the foreground: 'Lié' leather bag collection
designed by Ágnes Kovács

Iparművészeti Múzeum, Sziürke terem, Budapest, 2016 /
Grey Hall, Museum of Applied Arts, Budapest, 2016

Fotó: Friedrich Krisztina

pályaművekben ötféle beépített érték jelenik meg: a multifunkcionalitás, a szociális érzékenység, az anyagszerűség, az új anyagok és technológiák releváns és értő alkalmazása, valamint a holisztikus designszemlélet. Koós Pál Ferenczy Noémi-díjas formatervező, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Design Intézetének igazgatója, a Magyar Formatervezési Díj bírálóbizottságának elnöke a beszédében azt hangsúlyozta, hogy az idei pályázók körében markáns generációváltás figyelhető meg, ennek köszönhetően számos friss hallgatói és diplomamunka került a válogatásba. A szervezők a sajtótájékoztató és a díjátadó ünnepség felépítésében is újításokat vezettek be. Az előbbi a múzeum Dísztermében, a pályaművek közvetlen közelében tartották meg, a tervezők így saját maguk, élőben mutathatták be munkáikat, míg az esti ünnepségen ugyanez a gesztus jelent meg a díjazott alkotásokat bemutató kisfilmek esetében, ahol a korábbi évek gyakorlatához viszonyítva nem a bírálóbizottság tagjai, hanem maguk a tervezők kaptak szót.²

A design életminőséget javító szerepe két különdíjas orvostechnológiai eszközben jelent meg a legeggyértelműbb formában. Az egyik az *UriSed Mini vízeletüledék-analizátor*, a másik a *Diatron Aquila vérvizsgáló berendezés*; mindkét tárgy kis méretű és kompakt, letisztult megformálású, ezáltal egyszerű használatot és könnyű szervizelhetőséget biztosít; költséghatékony eszközök kisebb laboratóriumok számára is. A szociális érzékenység és a társadalmilag elkötelezett tervezés a tavalyi évhez képest kevesebb pályaműben jelent meg, ezek közül a Design Management Díj elismerő oklevelét kiérdemlő Autistic Art Kft. méltó külön említésre. Az Autistic Art termékein autizmus-sal élő emberek alkotásai jelennek meg, amelyek tervezők bevonásával nyerik el szerethető és különleges megjelenésüket. Az anyagszerűség és ezzel együtt a hiteles mesterségbeli-kézműves tudás jellemzi a kiállított alkotások közül a *Lié* egy lapból formált bőrtáskákat, valamint az *Okapi* porcelán ékszerkollekciót. A new craft, vagyis az anyagokkal és új technikákkal való kísérletezés szemléletes példái a különdíjjal jutalmazott *Mozgó Vonal ruhakollekció*, valamint az *IRONmade'n öltözekegyüttes*, mely a rozsdásodás alapvetően roncsoló folyamatát dekoratív és egyedi mintaképzésre

használja fel; az utóbbi pályamű az egyetlen olyan alkotás, amelynek darabjai mind a Formatervezési Díj, mind pedig a Design Hét nyitókiállításának tárlatán szerepelhettek. A holisztikus designszemlélet – leginkább talán – a diák kategóriában díjazott *Hősziklák útja* nevű projektben érhető tetten. A fémműves és építész tervezőből álló páros diplomamunkája hazánk

kihasználatlan termálvizeinek és hőforrásainak melléktermékére fókuszál, a vízkövet és a vízkőképződés jelenségét kívánja építőanyagként felhasználni az Országos Kéktúra útvonalának hőforrásai fölé emelt menedékházak és melegedőépületek formájában.

A 2016. évi magyar formatervezési díjasok válogatásában a legerősebb és legmeggyőzőbb munkák a vizuális kommunikáció kategóriából kerültek ki. A Magvető Kiadó újratervezett logója és arculata egy egyszerű, mégis rendkívül ötletes és kommunikatív betűlogóra épít. A könyvkiadó nevének kezdőbetűje fölé helyezett kettős ékezzettel – amely sajátosan a magyar nyelvre jellemző – a tervező egy jelbe sűrítette és foglalta össze a kiadó elnevezését, valamint kulturális és piaci identitását is. Hasonlóan egyszerű, mégis jól működő tipográfiai eszközöket használ a különdíjas arculatterv, mely a Berliner Mauer (Berlini Fal) múzeum számára készült a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem szabadon választott tervezési feladatának keretében. A tervben a „Berliner” szó „l” betűje alul kétdimenziós fallá, az elé és mögé szúrt szünetek/térközök használata választja külön a város nevét két részre; a megosztottság, az elkülönítés és szétszakítás gesztusa jelenik meg az arculat többi elemében is. Szintén különdíjas alkotás a Wahorn András képzőművész *Wahorn Forever* című életmű-kiállításához tervezett katalógus, amely nem pusztán befoglalja és

Veronika Vimpelova:
Lost Stories of a Small Village, kékfestő technikával díszített kabát (Csehország, 2015) /

Veronika Vimpelova:
'Lost Stories of a Small Village' coat with blue-dye decoration (Czech Republic, 2015)

Michal Bačák: Živa és C3PO porcelántányérok. Gyártó: Křehký (Csehország, 2016) / Michal Bačák: 'Živa' and 'C3PO' porcelain plates. Manufactured by: Křehký (Czech Republic, 2016)

Studio Dechem: Bandaska üvegváza-kollekció (Csehország, 2014) / Studio Dechem: 'Bandaska' glass vase collection (Czech Republic, 2014)

bemutatja a műveket, hanem a tervezőgrafika vizuális formanyelvét használva új kontextusba helyezi azokat.

A 13. Design Hét Budapest nyitókiállítása a diszvendégnek választott visegrádi országok – Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Magyarország – kortárs designkultúráját mutatja be. Osvárt Judit kurátor és Szalai András felkért szakértő négy tematika – a tradíció, a történelem, a modernizmus és a kísérletek – mentén választotta ki és rendezte el a közel ötven tervező munkáját felvonultató változatos anyagot. A tematikus egységek a négy nemzet közös, egyben sajátos kelet-európai identitását, múltjuk azonos vonásait és a tágra értett design (tervezett környezet) hasonló vonulatainak jelenlétét tárják fel önreflexív, ironikus és fanyar humorral fűszerezve. A tárlaton megjelennek az egyes nemzetek hagyományos

**Farkas Anna:
A Magvető Kiadó logója
és komplett arculata /
Anna Farkas:
Logo and identity
design of Magvető
Publishing House**

Központi értékek – közös örökségünk a közép-európai kortárs designban című kiállítás (részlet). Az előtérben Németh Zsófia Aliz *IRONmade'n* öltözeékkollekciója (Magyarország, 2015). Mellette Varga Márton *ZeKo* zeolitoskerámia komposztálója (Magyarország, 2014) / Central Values—Common Heritage in Contemporary Central European Design (exhibition view). In the foreground: 'IRONmade'n' clothing collection designed by Zsófia Aliz Németh (Hungary, 2015) and 'ZeKo' ceramics composting with zeolite designed by Márton Varga (Hungary, 2014) *Iparművészeti Múzeum, Kupolaterem, Budapest, 2016 / Cupola Hall, Museum of Applied Arts, Budapest, 2016*

művészeteinek, iparművészeti értékeinek mai körünkbe átültetett párhuzamai úgy, mint a világhírű cseh üveg és porcelángyártás (Michal Bačák: *Žirva és C3PO porcelántányérok*; Studio Dechem: *Bandaska üvegváza-kollekció*), a Thonet hajlított bútorok (Jaroslav Juřica: *002 szék*), az egész térségre jellemző kékfestés technikája (Veronika Vimpelova: *Lost Stories of a Small Village kabát*) vagy éppen a savanyúságfogyasztás karakteres szokására tett finom utalás (Adéla Bačová: *Utopia & Arcadia befőttesüveg*). Az egykori szovjet blokk házigyári paneltömbjeinek különös, szinte már unikális esztétikája is több munkában jelent meg (Ivana Palečková: *Mail Box levelesláda*; Marián Laššák: *Panelák bútorkollekció*; David Navarro és Martyna Sobecka: *Blokoshka építészeti matrjoska*), ugyanúgy, mint a 20. század első felében kibontakozó modernizmus formanyelve (Marek Cecuła, Ćmielów Design Studio: *Qubus II teáskészlet*; Michal Staško: *Papillon zsúrkocsi*). A tárlatot olyan kísérleti projektek zárták, melyek a jövőbe mutatóan a fenntartható fejlődéssel, a lakhatás problémáival vagy a már említett new craft szellemiségében új anyagokkal és technológiákkal foglalkoznak, immár globális és nem lokális kelet-közép-európai szinten (Alicja Patanowska: *Plantation tápoldatos növénynevelő porcelánformák*; Koczka Kristóf: *Out of the Bag tárolóbútor-rendszer*; Varga Márton: *ZeKo zeolitoskerámia komposztáló*; Oskar Zieta: *Plopp ülőke*).

A nyitókiállításon szereplő munkák hatását felerősítette a tárlat jól tervezett belsőépítészeti kialakítása, az ötletes installálás és a grafikai arculat, melyeket a

Fotó: Friedrich Krisztina

**Központi értékek –
közös örökségünk
a közép-európai kortárs
designban című
kiállítás (részlet).
Az előtérben Jaroslav
Juřica 002 széke
(Gyártó: Ton,
Csehország, 2012).
Mellette Michal Staško
Papillon nevű
zsúrkocsija (Gyártó:
Lutos, Szlovákia, 2015)
/ Central Values—
Common Heritage
in Contemporary
Central European
Design (exhibition
view). In the
foreground: '002' chair
designed by Jaroslav
Juřica (Manufacturer:
Ton, Czech Republic,
2012) and 'Papillon'
tea-trolley designed by
Michal Staško
(Manufacturer: Lutos,
Slovakia, 2015)
Iparművészeti
Múzeum, Kupola-
terem, Budapest, 2016
/ Cupola Hall,
Museum of Applied
Arts, Budapest, 2016**

Fotó: Friedrich Krizstina

MAGYAR FORMATERVEZÉSI DÍJ 2016

Termék kategória

The Hammer moduláris csúzli és gumis íj

Alkotó: Selján Márk Endre

Megrendelő: Nathan Masters

Gyártó: SimpleShot Inc

Ring Clock, a gyűrű, amely mutatja az időt

Alkotók: Szikszai Gusztáv, Somos Sándor

Megrendelő, gyártó: Ring Clock Ltd.

Wia elektromos hajó modellcsalád

Alkotók: Szász Zoltán, Aqwia Kft. –

Viszkei András, Klausz Csaba, Hargitai Csaba

Megrendelő, gyártó: Aqwia Kft.

Terv kategória

Tiszta Építésszet nyújtós lakástextil-kollekció

Alkotó: Harmati Hedvig

Gyártó: Csendes és Csendes Kft.

Vizuális kommunikáció kategória

Magvető Kiadó logó és komplett arculat

Alkotó: Farkas Anna

Megrendelő: Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft.

Diák kategória

Hősziklák útja

Alkotók: Bognár Petra, Dobos Bence László
(Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Budapest)

Gyártó: VPI Betonmanufaktúra

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Kultúráért Felelős

Államtitkárságának különdíja

Waborn Forever kiállítási katalógus

(vizuális kommunikáció kategória)

Alkotók: Nagy Dániel – grafika,

Kishonthy Zsolt – szerkesztés, Földi Endre – nyomdai
előkészítés

Megrendelők: MissionArt Galéria –

Kishonthy Zsolt, Jurecskó László

Gyártó: Pannónia Nyomda, Budapest

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Oktatásért Felelős

Államtitkárságának megsztott különdíja

Berlini Fal Múzeum arculat (diák kategória)

Alkotó: Grünceisz Mátyás (Moholy-Nagy Művészeti Egyetem,
Budapest)

Mozgó Vonal rubakollekció (diák kategória)

Alkotó: Wolf Bettina (Budapesti Metropolitan Egyetem,
Budapest)

A HIPAVILON Magyar Szellemi Tulajdon Ügynökség Nonprofit Kft. különdíja

UriSed Mini félautomata vizeletüledék-analizátor

(termék kategória)

Alkotók: Sümegi László, Hojer Gyula

Megrendelő, gyártó: 77 Elektronika Kft.

A Magyar Formatervezési Tanács megsztott különdíja

Moveo elektromos, könnyű, kis helyigényű robogó (terv kategória)

Alkotók: Üveges Péter, Kiss Gergely

Megrendelő: Antro Nonprofit Kft., Pannon Porto Kft.

Gyártó: Moveo Zrt.

Diatron Aquila vérvizsgáló berendezés (termék kategória)

Alkotók: Maform Kft. – Fejér Tamás, Kovács Apor,

Kovács Róbert, Molnár L. Péter

Megrendelő, gyártó: Diatron Medicinai Instrumentumok Zrt.

DESIGN MANAGEMENT DÍJ 2016

Rózsavölgyi Csokoládé Kft.

A HIPAVILON Magyar Szellemi Tulajdon Ügynökség Nonprofit Kft. különdíja

SOLINFO Lighting & Home

Elismerő oklevél

Autistic Art Kft.

Hedon Sörfőzde Kft.

Kortárs Építészeti Központ

Kristinus Borbirtok Kft.

Manooi Kft.

UNIKÁT Összművészeti Stúdió Bt.

Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. – Kodály Központ

Studio Nomad és a de_form csapata készített. A rendszerváltás előtti retró hangulat a múltba, míg a vörös téglából álló posztamensek a közös jövő építésére (is) utaltak, szépen rímelve ezzel Gabriel Hushegyinek, a budapesti Szlovák Intézet igazgatójának a sajtótájékoztatón elhangzott bonmot-jára: „A kiállításon a design négy szövegben szól, de a cél az, hogy a jövőben ezt minél több szövegben tegye és tehesse meg.”³

NOVÁK PIROSKA
muzeológus

(Magyar Formatervezési Díj és Design Management Díj 2016 / Központi értékek – közös örökségünk a közép-európai kortárs designban. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2016. szeptember 24. – november 20.)

Jegyzetek

1. A Design Hét Budapest 2016. évi programsorozatához kapcsolódó kiállítások az Iparművészeti Múzeumban: Magyar Formatervezési Díj és Design Management Díj 2016 (2016. szeptember 24. – november 20.). A 13. Design Hét Budapest nyitókiállítása: Központi értékek – közös örökségünk a közép-európai kortárs designban (2016. szeptember 24. – november 20.). Handmade Dreams – Kortárs cseh divatékszerek. A Cseh Centrum szervezésében (2016. szeptember 24. – október 9.).
2. Ez az új kommunikációs stratégia – amely révén nem csupán a tervek és a termékek, hanem a tervezés folyamata és az alkotók is megismerhetők – már a február végén a FUGA Budapesti Építészeti Központban megtartott Moholy-Nagy László formatervezési ösztöndíjasok nyilvános beszámoló prezentációiban is megjelent.
3. Elhangzott 2016. szeptember 23-án a Design Hét Budapest sajtótájékoztatóján az Iparművészeti Múzeum Dísztermében.

Központi értékek – közös örökségünk a közép-európai kortárs designban című kiállítás (részlet). Az előtérben Marián Laššák Panelák nevű bútorkollekciója (Szlovákia, 2015) / Central Values—Common Heritage in Contemporary Central European Design (exhibition view). In the foreground: 'Panelák' furniture collection designed by Marián Laššák (Slovakia, 2015) Iparművészeti Múzeum, Kupolaterem, Budapest, 2016 / Cupola Hall, Museum of Applied Arts, Budapest, 2016

Fotó: Friedrich Kriztina

Megújuló múzeum

– a Bringológia című kiállításban megjelenő előremutató trendek

■ Fittler Kamill, a *Magyar Iparművészet* első szerkesztője a legelső lapszám bevezetőjében¹ a következőket írta: „[...] a látást és ezzel az ízlést kell jobban nevelniünk, nemesíteniünk és csak azután az agyat.” Ma, százhusz év elteltével mintha a prioritás – ha ugyan lehet e két érték fontossága között sorrendet felállítani – megfordult volna, legalábbis, ha a rekonstrukció előtt álló Iparművészeti Múzeumban elkezdődött szemléletbeli változás, az előttünk álló évek missziója felől értelmezzük a rangsorolást. Az újra megalakult kortárs-design-főosztály ugyanis nem csupán egy történeti, műfaji megjelölést takar, de képvisel egy szemléletet is, amivel a megújuló intézmény több lesz majd az újranításkor, mint azt megelőzően.

A design a következő évek Iparművészeti Múzeu-

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes

Studio Nomad:
Rajzgép /
Studio Nomad:
Drawing machine
[2016]

mában ugyanis nemcsak a gyűjteményi adatbázisban megjeleníthető tárgye gyűttesben köszön majd vissza, de ugyanúgy jelent majd gondolkodásmódot, megoldási alternatívákat, fenntarthatóságot, a túlélés képességét. A design gondolkodni tanít, amennyiben folyamatosan nyit, újabb és újabb megoldásokat kínál, és persze szerencsés esetben még gyönyörködtet is. A design kreativitásból születik, a kreativitás pedig szabadságot igényel. A design életképesség.

A szép paradigmája szerint berendezkedett múzeumok ideje lejárt. A múzeumlátogató közönség fogalma egyre szélesebb társadalmi rétegre vonatkozta-

←
Gungl Tibor: Gunglamps
asztali lámpa /
Tibor Gungl:
'Gunglamps' table lamp
[2016]
újrahasznosított fém,
üveg / recycled metal,
glass [45x35x55 cm,
5 kg]

tandó. A múzeumok feladata ma nemcsak a gyűjtés, állapotfenntartás, kutatás, megőrzés, de legalább annyira a közzététel, a látogató játékba hívása. Ez pedig leginkább az interakciók számának növelésével érhető el. A múzeumi trezor áttetszővé, esetenként átjárhatóvá válik, zsákutcás jellege a nemzetközi tendenciákat figyelve egyre inkább megszűnik. Akár szó szerint is: a megújult nagy múzeumokban nem feltétlenül ott van a kijárat, ahol a bejárat, sőt, ki-, be-, átjárás-rendszerük sokféle alternatívát kínál.

A következőkben az Iparművészeti Múzeum Üllői úti anyaépületének rekonstrukciója előtti egyik utolsó, a *Bringológia – Amikor a dizájn bajtja a kerékpárt*

címmel megrendezett kiállításnak főbb témáin keresztül szeretnék néhány, a megújulás alatt álló intézmény majdani működését jellemző tendenciát érinteni.

BEL- ÉS KÜLFÖLDI EGYÜTTMŰKÖDÉSEKEN NYUGVÓ PROJEKTEK, KI-, BE-, ÁTJÁRÁS BIZTOSÍTÁSA

A *Bringológia* címmel megrendezett kiállítás nagyszerű példa és kísérlet arra, hogyan lehet minél több szereplőt bevonni a múzeum működésébe. Együttműködésre általában akkor kerül sor, amikor önerőből nem megvalósítható egy feladat, vagy a közös befektetésből értékesebb eredmény születik. A jó együttműködés minden félnek hasznára válik, és olyan képességeket fejleszt, amiket az önálló tevékenység nem tesz lehetővé. A kiállítás a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeummal közösen valósult meg. A koncepció kialakítására pályakezdő kurátorokat kértünk fel. A kiállítás támogatásába bevontunk civil szervezeteket, külföldi kulturális intézményeket. Tizenkét országból több mint hatvan tárgyat, projektet kölcsönöztünk, melyek között egyetlen intézményi kölcsönzés sem volt. Ezeket a többnyire magánszemélyektől, alkotóktól, gyártóktól kölcsönvett tárgyakat a Közlekedési Múzeum gyűjteményének darabjaival egészítettük ki. Ennyi külső szereplő bevonása természetesen nem könnyíti meg egy kiállítás előkészítési folyamatait, és nagy odafigyelést igényel, mindemellett számos kaput nyit meg, érdeklődést generál olyan felületeken, melyek másként nehezen érhetőek el.

REFLEXIÓ A TÁRSADALMI FOLYAMATOKRA

Az elitista múzeumi működés fölött eljárt az idő. A múzeum mára tömegeket vonzó társadalmi színtérre vált, mely egyszerre nyújt élményt és tudást, s emellett számtalan kapcsolódási pontot kínál. A szociális design területeit felvonultató *Bringológia* kiállítás az Iparművészeti Múzeum ez irányú kezdeti lépéseit igyekszik jelezni. Találkozhatunk itt olyan, fair trade módon Ugandában gyártott, bambusz kerékpárvázzal, melynek felhasználásával – az osztrák Bambooride tervezőcélgelgondolása alapján – Bécsben egy workshop keretében szakértő segítséggel bárki előállíthatja

Studio Nomad:
Szélgép / Studio
Nomad:
Wind machine
[2016]

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes

**Lawrence Brand –
Porterlight Bicycles:
Bringley teherhordó
kerékpár / Lawrence
Brand – Porterlight
Bicycles: 'Bringley'
cargo bike**

[2014] *chromoly acél /
chromoly steel*
[60x190x30 cm,
25 kg]

saját egyedi kerékpárját. De a kerékpáros közlekedés biztonsági komfortját javító példákat is találunk a kiállításban, mint a légzsák működési mechanizmusa szerint felfújódó *Hövding sisak*ot vagy a Will Verity által tervezett láthatósági mellényt.

FENNTARTHATÓSÁG

Az újrahasznosítás a fenntartható működés egyik legkreatívabb területe. Gyakorlata szemléletet nevel, és bármilyen furcsán hangzik, egy kulturális intézmény működésében is elengedhetetlen. A recycling designnak, de az upcycling designnak és a repair mozgalom tevékenységének is szép példáit láthatjuk a kiállításban: a BeCiclos kerékpárja Hollandiából vagy a kerékpáralkatrészekből gyártott használati és dísz tárgyak, mint a Gungl Tibor által tervezett asztali lámpa.

INTERAKTIVITÁS, AVAGY A MÚZEUM MINT ÉLŐ TÉR

Ha egy szóban kellene megfogalmazni, miben más a mai múzeum a régihez képest, biztosan az interakti-

vitás körül kellene keresgelnünk. A mai múzeumlátogató számára már nem elég a passzív gyönyörködés vagy az egyoldalú információszerzés; tevékeny részese akar lenni a múzeum életének. Nem véletlen hát, hogy a *Bringológia* kiállítás koncepciójának egyik legfontosabb része volt az interaktív elemek betervezése: három bringagépet próbálhatnak ki a látogatók. Az egyikkel egy izgalmas falrajzot, egy sajátos, a kiállítás teljes időtartama alatt alakuló szekkót hoznak létre a gépet használók, a másik egy szélgép, mellyel kipróbálójá érezheti, hogy a saját maga által tekert kerékpár mennyi szélenergiát termel, a harmadik pedig egy kilométer-számláló, melyen látszik, hogy a kiállítás látogatói öt és fél hónap alatt mely európai nagyvárosig „tekertek el” közösen.

A D.I.Y. (do it yourself! – csináld magad!) mozgalomhoz sorolható projektek már a majdan újrainyitó múzeum új részlegét, az IMM LAB-et vetítik előre, mely nem más, mint egy élményműhely, a múzeum leginkább interaktív területe.

Az IMM LAB legkülönlegesebb részlege a restau-

rátor LAB lesz, ahol a látogató betekinthez a restaurálási folyamatokba, ugyanakkor a restaurálás egyes fázisait módjában áll kipróbálni szakember vezetésével.

ÚJ KÉZMŰVESSÉG / NEW CRAFT

Az Iparművészeti Múzeum céljával tűzte ki azt is, hogy az ipari szakképzést újrapozicionálja. Napjaink new craft mozgalmainak népszerűsége mutatja a legjobban, hogy az igényes iparosszaktudás iránti érdeklődés nem veszett ki, sőt, újra divatba jött, de már a legújabb technológiák használatával. A *Bringológia* kiállítás erre is több példát hoz. Ilyen a tárlat talán legszebb darabja, a Van Hulsteijn-kerékpár. A holland tervező arnhem-i gyárában évente száz egyedi kerékpárt gyártanak.

NYILVÁNOS ADATOK / OPEN DATA

Számos olyan tárgyat találunk a kiállításban, mely az open data mozgalomhoz sorolható. Ilyen a német

Florian Born által kifejlesztett *Auto-Complain úthiba-bejelentő alkalmazás*, mely a használói bejelentések alapján rögzíti a kerékpárutak aktuális állapotát.

Az adatok közzététele mára elemi szükségletté vált. Az Iparművészeti Múzeum Transzparencia Programjával vállalta, hogy két év alatt digitálisan elérhetővé teszi törzsgyűjteménye teljes anyagát. A közel hatvan-ezer műtárgyból a program megkezdésekor mindössze hatezer volt elérhető az interneten.

OKOS DESIGN / SMART DESIGN

Az Andreas Gahlert által kifejlesztett COBI az első olyan integrált rendszer, amely intelligens kapcsolatot teremt a mobiltelefon és a kerékpár között, így nyújtva navigációs segítséget, hasznos információkat a kerékpárral közlekedők számára. Több mással együtt ez a termék hivatott megjeleníteni a kiállításban azt a technológiai robbanást, ami a 21. századi a műzeumtechnológiában, kiállítási módszertanban is megjelenik. A különféle digitális hordozókon, a mobilap-

Herman van Hulsteijn
– **Vanhulsteijn Bicycles:**
Vanhulsteijn 1
(VH1) kerékpár /
Herman van Hulsteijn –
Vanhulsteijn Bicycles:
'Vanhulsteijn 1'
(VH1) bike
[2009] rozsdamentes
acél / stainless steel
[95x160x42 cm,
10 kg]

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes

plikációkon keresztül a látogató személyre szabott információmenyiséghez jut hozzá a kiállításban szereplő műtárgyakkal kapcsolatban.

GYŰJTEMÉNYGYARAPÍTÁS

A múzeumi gyűjteménygyarapítás szerencsés esetben összefügg a múzeumi élet dinamikájával is. A *Bringológia* kapcsán a Közlekedési Múzeum kerékpárgyűjteménye egy teherkerékpárral bővült, melyet a Porterlight Bicycles londoni műhelyében kifejezetten a múzeum megrendelésére gyártottak.

NAGY INSTALLÁCIÓ

A múzeumok emblematikus épületek, így az Iparművészeti Múzeum csodálatos Lechner-épülete is, melyből nem hiányozhat a belépő látogatók elragadtatását tovább növelő nagyszabású installáció. Jelen esetben ez nem más, mint egy holland tervező *Drama Queen* névre keresztelt *csillárja*, melyet Laurence van Seventer (Lolo Palazzo) kifejezetten az Iparművészeti Múzeum bevilágító kupolájának kútjába tervezett. A csillár installálásáról készült time-lapse videó alá egy magyar foley artist, Chris Allan kizárólag kerékpár által keltett hangokból komponált zenét, mely klip is a kiállításához tartozó művé vált. A sztorigenerálás, a múzeumi élet eseményeinek különféle műfajokban való elmondása a látogatók számára ismét a színpalak mögötti betekintéssel járó izgalmakat rejt magában.

RÉGI ÉS ÚJ, AVAGY A GYŰJTEMÉNY DARABJAINAK ÚJRAMESÉLÉSE

A nagy múzeumi gyűjtemények mindig igénylik az újramesélést, melynek egyik bevált módja, hogy különféle témák szerint rendezünk kiállításokat. Így kerülhetett egymás mellé a *Bringológia* kiállításon egy a Közlekedési Múzeum gyűjteményéből származó teherbicikli, mely egy leleményes vízvezeték-szerelő csináld-magad alkotása 1930-ból, és a D.I.Y. mozgalom elkötelezett képviselője, a Cyclonomia *Gulo2 teherkerékpárja*.

A kiállítást angol és magyar nyelvű katalógus és különleges programok kísérik, így szeptember 10-én cargo-börzét rendeztünk, majd szeptember 30-án, a Kutatók Éjszakáján Túri Tamás – a kerékpárvázával

← Laurence van Seventer
– Lolo Palazzo
(együttműködő partner:
Carmen Versluys):
**Drama Queen, csillár-
installáció az Ipar-
művészeti Múzeumban /
Laurence van Seventer
– Lolo Palazzo
(Cooperating partner:
Carmen Versluys):
'Drama Queen',
chandelier installation
in the Museum
of Applied Arts
[2016]
újrabasznosított
biciklilánc / recycled
bicycle chain
[360 x Ø 98 cm,
160 kg]**

→
Szabó Sándor:
Teherrhordó kerékpár
(részlet) /
Sándor Szabó:
Cargo bike (detail)

A' (A-prime) Design Award and Competition nyertes pályakezdő magyar tervező – legújabb fejlesztését, egy fogyatékkal élők számára kifejlesztett tricikli frissen elkészült prototípusát mutattuk be.

Mindezek a tendenciák reményeink szerint a következő években egyre sűrűbben és rutinosabban jelennek majd meg az Iparművészeti Múzeum égisze alatt.

HORVÁTH JUDIT
 főosztályvezető, Iparművészeti Múzeum,
 Kortárs Design Gyűjtemény

(Bringológia. Amikor a dizájn hajtja a kerékpárt. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2016. június 17. – november 27.)

Jegyzet

1. Fittler Kamill: A „Magyar Iparművészet” programja.
 Magyar Iparművészet, 1. évf. (1897. július) 1. sz. 1–2.

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes

→
Szabó Sándor:
Teherrhordó kerékpár /
Sándor Szabó:
Cargo bike
 [cca. 1935] Magyar
 Műszaki és
 Közlekedési Múzeum,
 Budapest / Hungarian
 Museum of Science,
 Technology and
 Transport, Budapest

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes

Design rendszereken át

Szentpéteri Tibor formatervező kiállítása a FUGÁban

Fotó: Széna József

Budapest belvárosában, a Petőfi Sándor utcában található FUGA Budapesti Építészeti Központban volt látható július 1–17. között Szentpéteri Tibor formatervező kiállítása. 2009-ben hozta létre a Budapesti Építész Kamara az alapvetően a hazai, de az utóbbi egy-két évben a nemzetközi építészet megismertetésére is fókuszáló intézményt, amely napjainkra a főváros egyik legfontosabb kulturális intézményévé nőtte ki magát. A nonprofit központ a különféle művészeti ágak szövetében mutatja be és értelmezi az építésszakmát és eredményeit. A totalitásában felfogott ember alkotta környezet létrehozásában, alakításában az építészettel mellett a designnak is elemszerepe van, így megjelenése az intézmény kiállítási programjában ’természetes’, teljesen vállalható. Az építészet és a társalkotói területek együttes, egymást erősítő bemutatása és értelmezése napjainkban a ma-

gyar formatervezést illetően különösen aktuálissá és fontossá vált: jogutód nélkül megszűnik a Design Terminál, a Ponton Galéria átalakul, az Iparművészeti Múzeum teljes felújítás és bővítés előtt áll, a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum több évre bezárt. A design prezentációs lehetőségeinek jelenlegi állásából adódóan minden rendezvény kitüntetetten fontos, amely alkalmat ad magyar formatervező megmutatkozására a szűkebb és tágabb értelemben vett szakma s az érdeklődő nagyközönség előtt.

Szentpéteri Tibor formatervező közel fél évszázados alkotói tevékenységét mutatta be *A kavicsból a kiskiföldalattiig* című kiállítás, erősen koncentrálna a járműtervezési produktumokra mint az oeuvre legjelentősebb szegmensére. Szentpéteri 25 évesen, 1967-ben szerzett ipari formatervezői diplomát a Magyar Iparművészeti Főiskolán. Mestere többek között Dózsa

Szentpéteri Tibor
A kavicsból a kiskiföldalattiig című kiállítása (részlet) / From Pebbles to the Millennium Underground Railway. Tibor Szentpéteri's exhibition (exhibition view)
FUGA Budapesti Építészeti Központ, Budapest, 2016 / FUGA Budapest Center of Architecture, Budapest, 2016

Szentpéteri Tibor:
Super-8 vetítógép.
Társtervező:
Koppány Endre /
Tibor Szentpéteri:
Super-8 projektor.
Co-designer:
Endre Koppány
 [1969] gyártó:
Filmtechnikai Vállalat
/ Manufacturer:
Filmtechnikai Vállalat
(Film Technics
Company)

Farkas András szobrász volt, aki rendkívüli elhivatottsággal és kitartó munkával tulajdonképpen elindította a 25 éven keresztül vezette az ipari formatervezői képzést Magyarországon. A szakma iskolateremtő egyénisége volt.¹ Az 1950-ben útjára engedett Fémipari Tanszak 1958-ban kapott „Formatervező” megnevezést, később pedig tanszéki besorolást.² A szak szellemiségére rányomta bélyegét Dózsa Farkas természeti indíttatású funkionalista szemlélete, amelyben a formák célszerűsége alapulnak. A természet az igazi fundamentum, s a törvényein nyugvó funkcionális lehet és kell mintaként figyelembe venni, s követni az ember tervezte-alkotta dolgok világában is. Így egy komplex technológiát megtestesítő termék tervezésekor a formának alapvetően a termék funkcióját kell szolgálnia, azzal kell jól működő összhangot alkotnia. A biomimikri „a természet mint forrás és követendő, leképezendő minta”-elvé időszakosan – erősen változó intenzitással – más designelméletekkel összefonódva, vagy beágyazódva a 20. század második felének magyar formatervezésébe – így a Szentpéteri Tibor pályáját lefedő időszakban is – folyamatosan jelen volt.

A tanszék fiatal tanárai között olyan designerek voltak, mint Németh Aladár és Stefán Lengyel, akik itthon és külföldön nagy ívű pályát futottak be, a szakma elismert mesterei lettek. Szentpéteri Tibor is nagyon fiatalon, az iskola elvégzése után két évvel a tanszék oktatói közé került, elsősorban a formatan tanítványok oktatására. Ugyanebben az évben, 1969-ben készültek el formatervei alapján a Millenniumi Földalatti Vasút szerelvényei, amelyek még napjainkban is közlekednek, sok százezer ember utazását biztosítva fél évszázados működésük során. Ez olyan siker, amelyről a formatervezők nagy többsége csak álmodozni mer: huszonevésen olyan produktumot tervezni, amely több generáción keresztül szolgálja a városlakókat, s környezetük, mindennapi létük ikonikus darabjává válik. Szentpéteri terveiben a vonat redukált geometrikus formákból építkező részelemek racionális rendszereként jelenik meg, amely összességében plasztikus formai összbenyomást kelt. Lágy ívekben végződő négyzet és téglalap alakú ajtók és ablakok ritmikus és szimmetrikus rendje a lépcsősen megtört, funkcionális elemekkel hangsúlyosan tagolt front- és oldalfelületekkel alkot jól áttekinthető, nyugodt egyiséget.

Az 1960-as évek a magyar ipari formatervezésben a változás időszaka volt, a tervezők az 1950-es évek expresszív-plasztikus formafelfogásával szemben a racionalista-geometrikus formatervezés irányába mozdultak el. Leegyszerűsítő képlet szerint az amerikai áramvonalas, stilingos designt a Bauhaus-tradíciókra építő, s azt meghaladni törekvő ulmi iskolára jellemző reduktív-geometrikus funkionalista design váltotta fel, amelyben nívumként a rendszerelvűség és a termékszemiotika meghatározó tervezésmódszertani alapelemekké váltak. Ez a váltás nagyon jól megfigyelhető a korszak több vezető ipari formatervezőjénél is: Dániel József 1957-es *Vienti asztali ventilátora* (társtervezője Bozzay Dezső) a stilingos design körébe tartozott, míg a Videoton gyártotta *VT Sirius táskarádió* 1964-ből már az Ulm által képviselt reduktív, rendszerelvű funkionalista designt képviselte, amely az 1960-as években a Braun szórakoztatóelektronikai és háztartási készülékeinek közvetítésével vált világszerte ismertté, többek között Dieter Rams és Hans

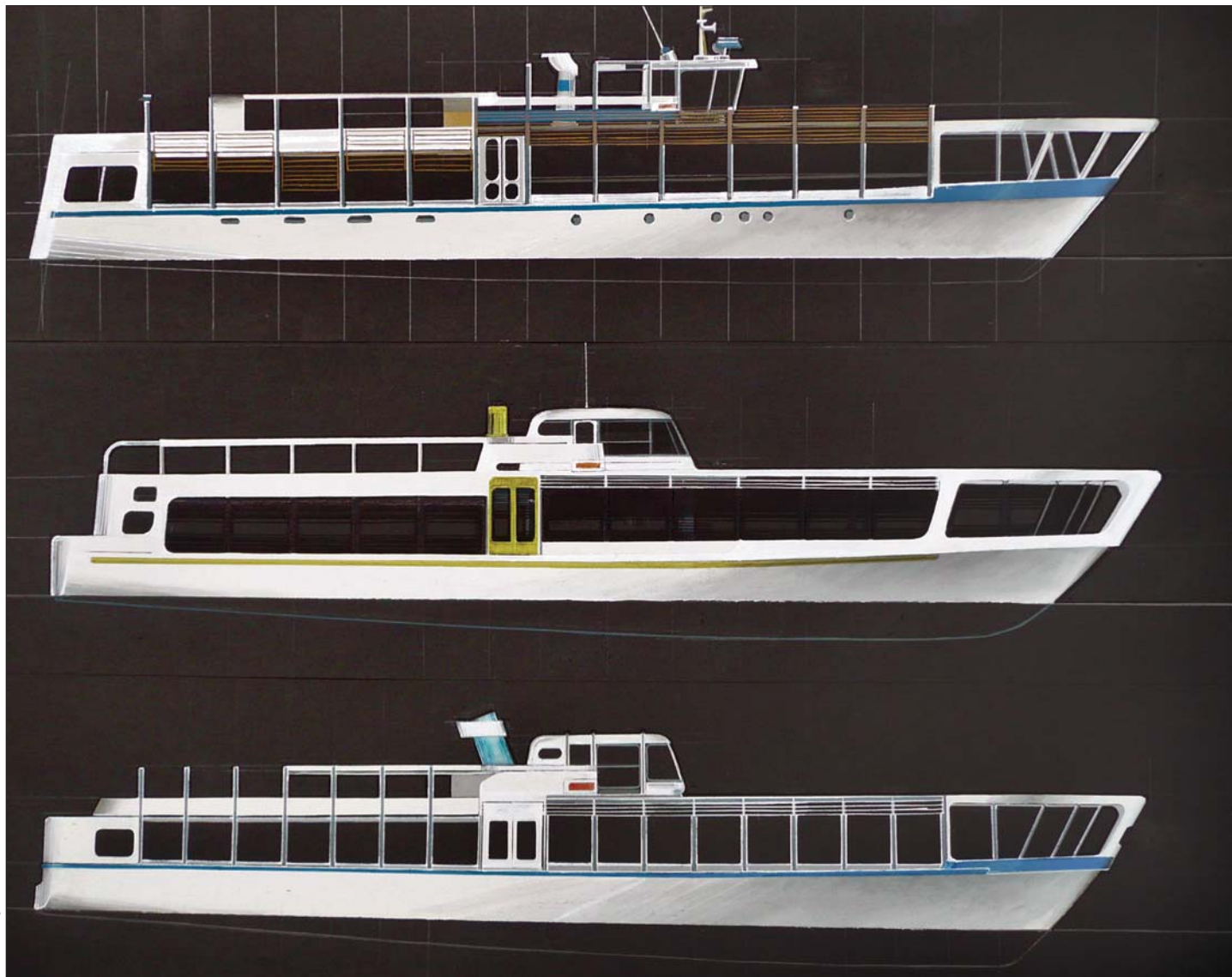

Fotó: Szentpéteri Tibor

Gugelot tervezői tevékenysége révén. Hasonlóan, mintha két külön világból érkezett volna – pedig csak bő tíz év volt közöttük – P. Horváth György 1952-es

Ikarus 55 típusú távolsági autóbuszának plasztikus, anyag- s díszítmenygazdag, organikus-áramvonalas formaterve és Finta László letisztult, minden fölös-

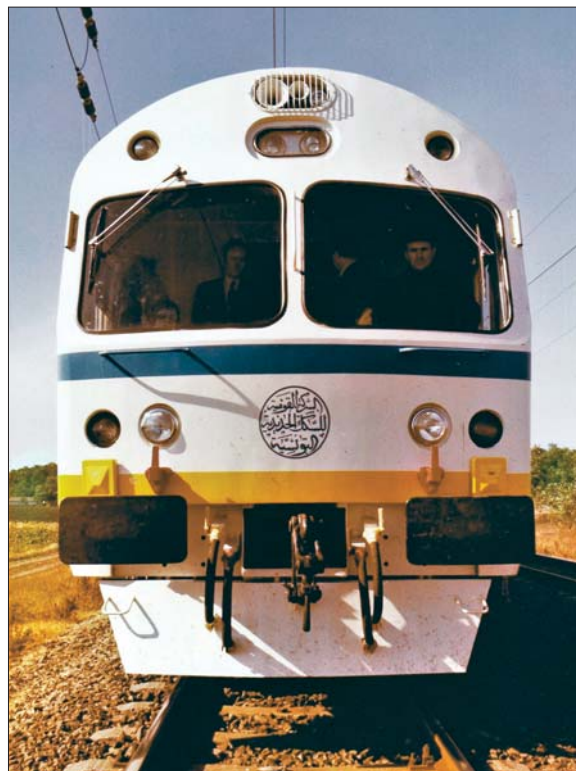
Szentpéteri Tibor: Kormányzati hajó, diplomaterv kiviteli tervvázlatai / Tibor Szentpéteri: Governmental ship, diploma work design, construction plan drafts
[1968] *megrendelő: Mahart / Client: Mahart*

Fotó: Szentpéteri Tibor

leges elemet mellőző, modern funkcionalista 1967-es *Ikarus 200 típusú autóbusz*-terve – az utóbbi csak két évvel előzte meg Szentpéteri földalatti vasújtját.

A formai másságok ellenére, a két irányzat több designalapvetet illetően – csak látszólag meglepő módon – egészen közel állt egymáshoz. Raymond Loewy, Henry Dreyfuss – a stilingos irányzat vezető képviselői az 1950-es, 1960-as években – formatervezési krédójában a használhatóság, hatékonyság, gazdaságosság, egyszerűség, karbantarthatóság elemi értékeként szerepeltek, és bármelyik modern funkcionalista designkoncepcióban megállták volna a helyüket.³ Ami nagyon karakteressé tette az irányzatot, az a design markánsan piacorientált, fogyasztást befolyásoló szerepében nyilvánult meg. Loewy szerint a kiteljesedő piaczgazdaság és fogyasztói társadalom az, amely életre hívta a formatervező-szakmát. A fejlett piaczgazdaság és a design egymást kölcsönösen indukáló, erősítő, dinamizáló rendszerelemek a fogyasztói társadalomban. A jó design előnyt ad az áruk kiélezett versenyében, eladhatóvá teszi a terméket. Azonban egy terv-

Fotó: Szentpéteri Tibor

**Szentpéteri Tibor: Tuniszi dízel motorvonat /
Tibor Szentpéteri: Diesel multiple unit for Tunis**
[1976] gyártó: *Ganz-MÁVAG* /
Manufacturer: *Ganz-MÁVAG*

és hiánygazdaságra épülő társadalomban ez a struktúra alapvetően másképp szerveződött; a formatervezett produktumok megjelenésükben, bizonyos elveket illetően hasonlóak, de lényegi struktúrájukat tekintve gyökeresen mások voltak, mint az 1960–1970-es évek európai vagy tengerentúli designközpontjainak (Ulm, Kaliforniai Iskola, skandináv országok, Milánó) termékei. Mondhatni: az egyik alulról (szervesen fejlődő), míg a másik felülről (irányítottan) szerveződött designvilágot hívott létre.

Az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején felmerülő, később permanenssé váló probléma vagy inkább kérdéskör az, hogy nem természetes közegük-

**Szentpéteri Tibor:
Debreceni villamos
(belső részlet) /
Tibor Szentpéteri:
Tram for Debrecen
(interior detail)**

[1993] gyártó: *Ganz-Hunslet, AEG,
Siemens /
Manufacturer:
Ganz-Hunslet, AEG,
Siemens*

Fotó: Szentpéteri Tibor

ben (születési környezetükben) hogyan működnek a designszemléletek. Más gazdasági és társadalmi feltételek vagy körülmények között milyen formatervezési eredmények érhetők el adaptált designirányzatok révén? Ezek az irányzatok mennyire rugalmasan alkalmazkodnak más, helyi feltételekhez? Hogyan képes fejlődni ez a kialakuló formatervezési struktúra, és mennyire lehet sikeres különböző intervallumokban? Képes-e autentikus, minőségi formatervezési irányzatot létrehozni?

A válaszok megtalálhatók Szentpéteri munkáiban. Igen, lehetséges volt színvonalas formatervezést művelni, mert a rendszernek több olyan eleme is rendkívül dinamikus volt, amely időszakosan képes volt bizonyos hiátusok hatásait erőteljesen tompítani.

Egy nem piacorientált gazdaság működésére az állam által preferált és normatívként alkalmazott ideológia közvetlenül hathatott, és megszabhatta, hogy

viszonylagos kompatibilitásuknak köszönhetően milyen nem „autentikus” művészeti, társadalmi és tudományos elméletek lehettek elfogadottak és támogatottak. Ez alól a designfilozófiák sem voltak kivételek. Az ulmi iskola (elsősorban Tomás Maldonado 1956–1966 közötti rektorsága idején) értékei: társadalmi progresszió iránti érzékenysége, rendszerelvűsége, a multidiszciplináris szemlélet előnyben részesítése az összművészeti megközelítéssel szemben⁴, univerzális vizuális és tárgynyelvi kutatások és gyakorlati megvalósításuk, a tudományosan megalapozott ’szigorú’ (matematikailag-logikailag konzekvens) tervezési módszerek alkalmazása⁵, a direkt gyártói és megrendelői kapcsolatok kiépítése – egy szocialista típusú társadalom ideológiai keretei között is tolerálhatók és működőképesek voltak, természetesen a helyi körülményekhez szabottan. Sőt, voltak olyan iparágak, amelyeknek a fejlődését politikai megfontolásból az

Szentpéteri Tibor: Makett budapesti metrópályázathoz / Tibor Szentpéteri: Mock-up entered to a Budapest metro competition
[1980] pályázató: *Metróber* / Tendering: *Metróber*

Fotó: Szentpéteri Tibor

Fotó: Szentpéteri Tibor

Szentpéteri Tibor: Millenniumi Földalatti Vasút, aszimmetrikus homlokablak-kialakítású szerelvény, előterv-vázlat / Tibor Szentpéteri: Train with asymmetrical windscreens. Millennium Underground Railway. Preliminary design draft
[1966] megrendelő: Ganz-MÁVAG / Client: Ganz-MÁVAG

állam lehetőségeihez mérten is fölültámogatta masszív állami megrendelésekkel és az ezekhez biztosított óriási forrásokkal. Kvázi piaci szereplőként viselkedett. Váltogatva vagy egyszerre gyártóként és fogyasztóként lépett fel, igényeket, szükségleteket generált, amelyekhez kutatási és fejlesztési kapacitásokat tudott célirányosan, direkt módon kapcsolni. Így egyes területek rövid távon is jelentős eredményeket tudtak felmutatni, egyben kedvező terepet biztosítottak új, vagy legalábbis hazai viszonyok között novumnak tekinthető szakmák megjelenésének, többek között a formatervezésnek.

Az 1960–1980-as években sikerágazatnak számítottak a jármű-, szórakoztatóelektronika-, orvosműszer-, bútort-, gépgyártás egyes ágazatai, a számítástechnika. Szentpéteri Tibor formatervezői tevékenysége is ebben az időszakban volt a legintenzívebb és legsok-

rétűbb. Meghatározó, nemzetközi léptékben is kiemelkedő az életmű vasútijármű-tervezési szegmense; a Ganz-MÁVAG részére tervezett produktumok, többek között motorvonatok és villamosok, Magyarország mellett több európai és afrikai országban is feltűntek.⁶ Ez az időszak a magyar járműtervezés és -gyártás virágzó, a mai formatervezők szemszögéből nézve hihetetlenül gazdag, irigylésre méltó időszaka volt.⁷ Szentpéteri egy kiváló formatervezői generáció tagjaként és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (korábban Magyar Iparművészeti Egyetem, azt megelőzően Főiskola) oktatójaként jelentősen hozzájárult az ipari formatervezői szakma megerősödéséhez és hazai elfogadtatásához. Pályájának korai remeke 1969-ből a *Super 8-as vetítógép*, amely az ulmi iskola által képviselt friss formatervezési törekvések (termék-szemiotikai, vizuális tárgynyelvi kutatások, rendszer-

szemléletű funkcionalitás) ismeretéről és magas színvonalú, kreatív alkotói alkalmazásáról tanúskodik.

Ugyanakkor e negyedszázad sikereiben már kódolva voltak a hibák és nehézségek is, amelyek a rendszerváltást követően, az 1990-es évek elejétől egészen napjainkig kihatnak a formatervezés működésére és legitimációjára. A design működésében fontos összetevők: a valós piaci igények és folyamatok negligálása, a tényleges verseny kiiktatása, a források pazarló és rossz elosztása, a nyitott és szerves gazdasági fejlődés hiánya, a rendszer politikai, kulturális merevsége, rugalmatlansága mind-mind a formatervezés ellen

hatottak. Ezek olyan elemek, amelyek nemcsak a formatervezés kialakulásának, hanem hosszú távú sikeres működésének, fennmaradásának is alapkövetelményei. A gyártói kapacitások gyors és radikális leépülése, egyes iparágak teljes megszűnése, a beáramló 'készdesign'-termékdömping azt eredményezte, hogy a 20. század utolsó évtizedében a korábban komoly eredményeket felmutató formatervezői területeken sok tervező légüres térbe került, pályája megtorpant. Nagyon sokan a látványos fejlődésnek indult vizuális kommunikáció és belsőépítészet világába léptek át, mások az egyre több egyetemen beinduló for-

Szentpéteri Tibor:
Új Millenniumi
Földalatti Vasút
szervevénye (belső
részlet). Látványterv:
Szentpéteri András /
Tibor Szentpéteri:
Train. New Millennium
Underground Railway
(interior detail).
Visual design:
András Szentpéteri
 [2014] *megrendelő:*
Ganz-Plan, BKK-
BKV / Client: Ganz-
Plan, BKK-BKV
(Budapest Transport
Company)

Szentpéteri Tibor:
Új Millenniumi
Földalatti Vasút
szervevénye.
Látványterv:
Szentpéteri András /
Tibor Szentpéteri:
Train. New Millennium
Underground Railway.
Visual design:
András Szentpéteri
 [2014] *megrendelő:*
Ganz-Plan, BKK-
BKV / Client: Ganz-
Plan, BKK-BKV
(Budapest Transport
Company)

matervező-képzésben oktatóként folytatták szakmájukat, s természetesen nem kevesen megpróbálták alkalmazkodni a megváltozott helyzethez és kisebb formatervezői vállalkozásokban továbbvinni, újraindítani karrierjüket.

Szentpéteri Tibor az évtizedek alatt megszerzett formatervezői tudását 1997-től a Soproni Egyetem (ma Nyugat-magyarországi Egyetem) Alkalmazott Művészeti Intézetében, a formatervező szak tanszék-vezető egyetemi tanáraként, az utóbbi pár évben pedig emeritus professzoraként adja át. Tapasztalata és ismeretei napjainkban is sok diáknak adhatnak erőt a formatervező-szakma műveléséhez.

SLÉZIA JÓZSEF
 művészettörténész

Jegyzetek

1. Lelkes Péter: *ArtDesigner. A magyar formatervezés fél évszázada*. Magyar Design Kulturális Alapítvány, Budapest, 2004, 77.
2. Uo. 144.
3. Ernyey Gyula (szerk.): *Design – Alapelvek. Válogatás az ipari forma irodalmából*. Design Center, Budapest, 1981, 211–212., 243., 245.
4. Tomás Maldonado: New Developments in the Industry and the Training of the Designer. In: *Ulm2, Quarterly bulletin of the Hochschule für Gestaltung*, Ulm, 1958. October, 25–40.
5. Slézia József (vál. és előszó): *Designelmélet*. Tölgyfa Füzetek, Budapest, 1990, 9–27., 28–48.
6. Lelkes Péter: i. m. 230–237.
7. Vadas József: *A magyar iparművészet története. A századfordulótól az ezredfordulóig*. Corvina Kiadó, Budapest, 2014, 236.

(Szentpéteri Tibor *A kavicstól a kisföldalattiig* című kiállítására.
 FUGA Budapesti Építészeti Központ, Budapest, 2016. július 1–17.)

Urbán Teréz köszöntése Szentendrén

Urbán Teréz, Borsódy László és Borsódy Eszter keramikusművészek
kiállítása a Péter-Pál Galériában

Fotó: Borsódy László

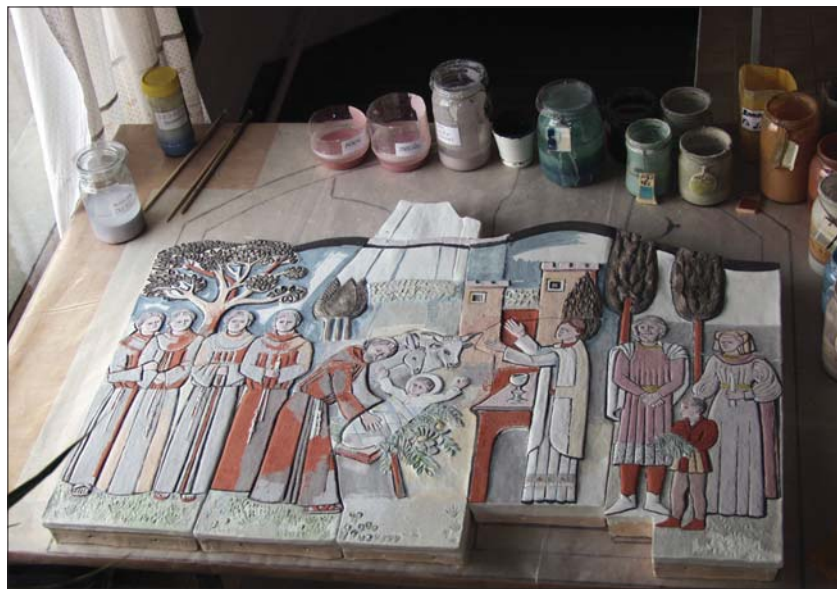
zat is teret nyert a magyar kerámiaművészetben. Kovács Margit, Gádor István, Gorka Géza művészi teljesítménye egyaránt meghatározó évtizedeken át.

Borsos Miklós szobrászművész szerepe is kimagasló. Mint később bebizonyosodott: kiváló döntés volt, hogy 1946-ban kinevezték az Iparművészeti Akadémia (későbbi nevén Magyar Iparművészeti Főiskola) tanárának, s így Gádor kollégája lett, aki 1945-től tanított az intézményben. Gádor 1958-ig, Borsos pedig 1960-ig volt az Iparművészeti Főiskola művésztanára, ezek az időpontok Urbán Teréz és Borsódy László pályafutása szempontjából is fontosak. Kettőjükhöz még két név említése nélkülözhetetlen: Csekovszky Árpádé, aki miután 1956-ban diplomázott, 1957-től Borsos Miklós tanársegéde lett (végső soron Gádor helyébe lépett), és Litkei Józsefé, aki a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakán diplomázott 1951-ben, majd az Iparművészeti Főiskola ezermester ké-

**Urbán Teréz
a Karácsony Greccióban
című kerámia
domborművének festése
közben / Teréz Urbán
at work on her ceramic
relief Christmas
in Greccio**

**A készülő Karácsony
Greccióban című
kerámia dombormű /
The ceramic relief
Christmas
in Greccio at work**

Fotó: Borsódy László

■ A magyar keramikusok sikerei kimagaslóak, s a világ kerámiaművészetében is számottevőek. Rögtön két nevet említenék, Gádor Istvánét és Borsos Miklósét, akiknek döntő szerepük volt a második világháború utáni magyar felsőfokú keramikusképzés létrehozásában, kialakításában.

Gádor István neve más okból is fontos. A mester idén 125 éve született, róla emlékezik meg a Magyar Keramikusok Társasága által minden évben átadott igen rangos díj is. Művészi és pedagógiai pályafutása a mai napig is figyelmet érdemel. Abban az időszakban, amikor élt (1891–1984) és dolgozott, több irány-

Fotó: Borsódy Eszter

pességű alakrajztanára lett – tanítványai voltak Urbán Teréz és Borsódy László is. Ennek a négy, más-más generációhoz tartozó és eltérő politikai szemléletű művésznek, tanárnak nemcsak a pedagógiai, hanem az önálló, autonóm művészi tevékenysége is döntő szerepű a képzésben, illetve a magyar kerámiaművészet sikerében.

Urbán Teréz tehát Gádor Istvánnál és Borsos Miklósnál kezdhetette meg tanulmányait 1955-ben, és fejezhette be 1960-ban, Borsódy László pedig a Borsos-Csekovszky együttműködés idején lett végül diplomás keramikumművész. S hogy együtt beszélünk róluk, annak az is az oka, hogy a főiskolai évek során ismerték meg egymást, majd személyes és – sok vonatkozásban – szakmai életútjukat később véglegesen összekapcsolták.

Térformálás, téralakítás, építészet, környezet, plasztika, matéria, technológia, rajzi megalapozottság. Ezek a kifejezések és kategóriák mind fontosak voltak a művész házaspár, valamint leányuk, Borsódy Eszter keramikumművész Szentendrén, a Péter-Pál Galériában rendezett közös kiállításán, mely a nyár egyik jeles szakmai eseménye volt.

Urbán Teréz Szeged szülötte, de középiskolai ta-

nulmányait Debrecenben, a legendás Dóczyban kezdhette, melyről Szabó Magdánál is sokat olvashatunk (a Dóczy Gedeonról elnevezett gimnázium akkori megszüntetése a Rákosi-korszak oktatáspolitikájának egyik legsötétebb tette volt). Urbán Teréz családja megoldotta, hogy az agyaghoz vonzódó lány Debrecenből Budapestre, a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba jöhessen, tanulmányait folytatandó, ahol 1955-ben érettségizett. Meg kell említenünk osztályfőnökét és egyik tanárát, Kántor Andor festőművészt, valamint az élete alakulásában jelentős szerepet betöltő Somogyi József szobrászművészt, aki szintén tanára volt a gimnáziumi évek alatt. Egyik kis állatszobra első díjat kapott egy gimnáziumi pályázaton, s az elismerésben Somogyinak is szerepe volt, a fiatal tanuló számára pedig nagy lépés volt a plasztikai formálás felé. Ez az iparművészosztály jó közösség volt, osztálytársa volt például Polgár Rózsa, a később jeles textilművész, vagy Krajtsovits Margit, akivel nemcsak itt, de végig a főiskolai tanulmányok során is évfolyamtársak voltak. Érettségi után az Iparművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait, ahol a már említett Gádor-Borsos-Csekovszky-Litkei „négyes” növendéke lett. A főiskolai diploma megszerzése után majd-

**Borsódy László: Zenit és Nadir (Dzintari2) /
László Borsódy: Zenith and Nadir (Dzintari2)**

[1975] *samott, kézzel formázott, mázas kerámia /
chamotte, hand-formed, glazed ceramics*
[70x40x12 cm]

nem három évtizeden át – férjével együtt – a Szentendrei Épületkerámia Üzemben dolgozott tervezőként, fal- és oszlopburkolatok, térelválasztók, kályhák, mozaikburkolatok, reliefek tervezésével, kivitelezésével, dombormű-rekonstrukcióval foglalkozott, ami így egyedivé tette pályája első évtizedeit, hiszen építészethez kapcsolódó feladatokat oldott meg, nagyobb méretekben kellett gondolkoznia. Munkáinak szemlélete igazolja, hogy ez a murális kerámiaművészet a hatvanas években jóval a képzőművészeti murália előtt járt. Ebben a poszt-szocreál időszakban a képzőművészeti murális munkák esetében elvárás

volt a figuralitás, Urbán Teréz (és Borsódy László) akkori munkái viszont egy új, friss szemléletet mutattak, organikus, elvont nézőponttal, motívumok alkalmazásával. A hatvanas, hetvenes évek eleven munkatempója szakadt meg a szentendrei gyár megszüntetésével, s őt is elérte az a felszámolási, nyersebben fogalmazva: elpusztítási hullám, amely az adott terek átépítésével, átalakításával e művekre is leselkedett.

Mindehhez a karakteres és újfajta szemléletmódhoz kapcsolódnak a későbbi munkák, melyekből a szentendrei kiállításon válogatást láttunk. Az *Ujjgyakorlatok* vagy *Organikus változat* címmel ellátott kis faliképek (14 x 14 centiméter és 30 x 30 centiméter) valóban gyakorlasként is felfoghatók, de mindig valami újítást, továbblépést jelentenek Urbán Teréz munkásságában. Nagyon földközeli ezek a tárgyak (a szó szoros értelmében!), ugyanakkor szinte meditációs objektumokká válnak képzőművészeti igényességgel. Urbán Teréz kiállította tállait, városképeit, melyek a rendszerváltás előtt a Művészeti Alap iparművészeti galériáiban évtizedeken át meghatározó műtárgyak voltak az akkori magyar műkereskedelemben. A tömörítés, a pontos szerkesztés, a városlátvány, szó szerint: a város-kép megragadásának módja mind eszközei annak, hogy ezek a képek esztétikai értékük mellett hitelességüket is megőrizték.

Borsódy László kitérővel került az Iparművészeti Főiskolára, érettségi után (Bonyhád, 1956) géplaka-

**Borsódy László:
Dombormű az Ózdi
Kohászati Művek
Dróthengermű
éttermében (részlet) /
László Borsódy: Relief.
Restaurant.
Wire Rolling Mill.
Metallurgical Works,
Ózd (detail)**

[1977] *samott, tükkör,
kézzel formázott,
mázas kerámia,
a teljes méret:
14,8x3,3 m /
chamotte, mirror;
hand-formed, glazed
ceramics, full size:
14,8x3,3 m*

Borsódy Eszter:
Szerencsedobozok I–II.

Hommage à Ógata

Körin / Eszter Borsódy:

Lucky Boxes, I–II.

Hommage à

Ógata Körin

[2014] bambusz,
ónixgyöngy, kézzel
formázott, mázas
kerámia / bamboo,
onyx beads, hand-
formed, glazed
ceramics

[26x15x15 cm;

18x12x12 cm]

tosnak tanult, így ezután már nem értelmiségi származásuként, hanem fizikai munkásként felvételizhetett, s lehetett először formatervező szakos hallgató 1958-ban. Mire ő a kerámia szakra került, Gádor István már nyugdíjba vonult, így nála kiemelten fontos, hogy valójában Borsos Miklós és Csekovszky Árpád tanítványa. Megint csak azért lényegesek e nevek, mert amint látható volt a kiállításon is, Borsódynál hangsúlyos az a fajta szemlélet, amiről az imént említést tettünk az építészethez kapcsolódó feladatok kapcsán, és ami szervesül a plasztikai ambíciókkal,

Borsódy László:
Felhő a hegy felett
(Deim Pál emlékére) /
László Borsódy: Cloud
above the Mountain
(In memory of Pál Deim)

[2016] samott, kézzel
formázott, mázas
kerámia / chamotte,
hand-formed, glazed
ceramics

[50x12x8 cm]

Fotó: Borsódy Eszter

igényességgel, a körplasztikák készítésének szándékával. Ez alapvető műegyüttessé válik életművében, s lehetőséget adott egy speciális formavilág kialakítására. Térformái abszolút szobor jelleget öltenek. A kiállításon élvezhettük ilyen típusú fontos műveit: a gömbök, a hullámok, a kiszaggatott gömb, a *Sectio* – nagyon jó a cím, amikor egy részelem és az egész viszonyáról van szó. Talán nem közhely, de az alkotások esetében egyfajta Henry Moore – Borsos Miklós – Borsódy László – Deim Pál párhuzamot, ívet is érzékelhetünk. És itt kell megemlíteni, hogy Borsódy 1963-ban diplomázott, egy évben Deim Pállal (akit nagy fájdalomunkra a közelmúltban búcsúztattunk), s aki ugyan hat évvel idősebb volt Borsódynál, de mindannyian tudjuk, hogy milyen nehezen indult a pályán. Egyfajta kapcsolódás, együttesség nagyon jellemző az ő pályájuk során, s éppen ezért volt meghatározó a kiállításon, hogy láthattuk a Deim Pál emlékére készített Borsódy-munkát is. Ez a térszemlélet nagyon fontos

Fotó: Borsódy Eszter

az egész életművében, évtizedek óta személyes emlékeimben élnek ezek a puritán, egyszerű, mégis nagyon emelkedett plasztikák, úgy, mint Urbán Teréznel a városképek.

Borsódy Eszter tehát az anyatejjel szívta magába a művészetet, mégis kis kerülő után lett végül keramikus. Ez a megtalálás, vagy visszatalálás a keramikusi élethivatáshoz érződik kollekcióján is, és érdekes, hogy milyen eruptív módon materializálódik műtár-gyaiban. Munkáin természetesen érezzük a talentu-mot, az erős szakmai felkészültséget, azt a fajta különös gyökerezettséget, amely minden művész szülőnek az adott pályát folytató gyermekénél tapasztalható, de ő nagyon határozottan egy más keramikusi alkat. Borsódy Eszter ornamentikára hajlamos szemlélete, a díszítettség központba helyezése, a színek, a mázak változatossága, a lüsztertechnika alkalmazása egy extrovertált keramikusi alkatot mutat, míg szülei inkább introvertáltabb művészek, illetve pályájuk során azzá váltak. Borsódy Eszter rendkívül változatosan, a világ felé fordulva hozza létre tárgyait, amelyek között vannak autonóm művek és igen eredeti funkcionális tárgyak.

A kiállítás címe találó volt: *Más és azonos*, bár lehet, hogy fordítva kifejezőbb lenne: *azonos és más*. Hiszen indulásukban érzékelhető az azonosság, a kapcsolat az alkotók között, művészetük később, a pálya során

Fotó: Borsódy Eszter

Fotó: Borsódy Eszter

lesz más, egyéni. A rendezés ki is fejezte mindezt. Nem voltak szigorúan elhatárolva a tárgye gyűttesek, például anyának és leányának egymással szemben elhelyezett Szentendre-ábrázolásai rendkívül izgalmas összevetésre adtak lehetőséget.

A családi kiállításon tehát mindenkire jutott, juthatott figyelem, de most fókuszáljunk arra, hogy Urbán Teréz a nyilvánosságtól erősen visszahúzódott életformája milyen jelentős értékeket teremtett, melyekre talán – bár szakmai elismertsége mindig is egyöntetű volt – nem fordítottunk kellő figyelmet. Ezúton – 80. születésnapja alkalmából – amikor köszöntjük őt, egyben számba vesszük emelkedett világnézete magasából alkotott életműve látható és már nem látható értékeit.

FELEDY BALÁZS
művészeti író

(Borsódy Eszter, Urbán Teréz és Borsódy László Más és azonos című kiállítása. Péter-Pál Galéria, Szentendre, 2016. július 10–24.)

Borsódy Eszter:
Válaszút I–II. /
Eszter Borsódy: Cross-
roads, I–II

[2015] korongozott,
mázás, lüszteres
kerámia / wheeled,
glazed lustred ceramics
[30 x Ø 22 cm;
28 x Ø 17 cm]

←
Borsódy Eszter:
Harmónia, medál /
Eszter Borsódy:
Harmony. Medal
mázás, aranylüszteres
kerámia / glazed
ceramics with golden
lustre

„Tájékoztató formák”

Egy zománcművészeti kísérlet a „humanizált panelért”¹

■ A kecskeméti – a későbbiekben nemzetközivé avaszt – Zománcművészeti Alkotótelep első éveiben, mindenekelőtt 1975–1981 között, a művészek számára meghirdetett programok mindegyike valamilyen módon az építészethez kötődött. Kátai Mihály, a szimpózium művészeti vezetője, már 1975-ben körvonalazta a feladatot, amikor kiindulópontként azt az irányt nevezte meg, „amelyet Lantos Ferenc murális tűzzománcai és Csete György épületornamentikái követnek”.² Lantos Ferenc építészethez kötődő munkássága (1967–1976) valóban úttörőnek tekinthető a műfaj hazai történetében, viszont sajnálatos módon – megelőlegezve ezzel írásunk egyik legfontosabb tanulságát – nem talált valódi követőkre.³ Ahogy a Csete György vezette, 1971-ben alakult Pécs Csoport újfajta elképzelései, s a Pécsi Tervező Vállalat Ifjúsági Irodája révén 1974-től a Paksi Atomerőmű lakótelepében testet öltő kísérleti tervei („tulipános házak”) sem, melyek viszont jelentős visszhangra leltek 1975/1976-ban – igaz csak elméleti szinten – az úgynevezett tulipánvita révén.⁴ Kátai természetesen meg is hívta Kecskemétre a követendő példaként emlegetett s Pécsről egymást jól ismerő alkotókat (Lantost 1976-ban, Csetét pedig 1979-ben).

A zománctelep művészeti vezetője már az első nyáron igyekezett gyakorlati példát nyújtani a lélektelen szocialista épületgyári logika utólagos és külsődleges enyhítésére, amikor elkészítette 3 x 2 méteres „szerelési tervét”, az úgynevezett *Ágasegyházi Madonnát*. Az eredetileg egy – a kecskemétiak által csak „Fűrészfogasokként” emlegetett – belvárosi panelházsor díszítésére szánt, sajnos kivitelezésre nem került, monumentális épületdekoráció-sorozat alapötlete a népművészetünkől ered. Kátai Mihály ugyanis az úgynevezett „igét”, azaz a keresztszemes hímzés alapelemét választotta, amely szerinte sorozatgyártásra alkalmas és ráadásul a végtelenségig variálható. A korabeli kritika által sokat támadott koncepció mögött jól érezhető a Pécs Csoport elveivel való rokonság, így mindenekelőtt a szervetlen lakótelep-építés káros hatásainak csökkentése a magyar népművészet formakincséből merítő organikus díszítéssel.

1976-ban, a Bács-Kiskun Megyei Tervező Vállalat építészei segítségével, már konkrét épületeket, helyszíneket jelöltek ki Kecskeméten, ahová monumentális zománcműveket lehetett tervezni. Ezek között volt belső térbe (például Jávor Piroska zománcfríze a házasságkötő terem anyakönyvvezetői asztalának

Lantos Ferenc:
Zománcfríz
egy kaposvári óvoda
homlokzatán /
Ferenc Lantos: Enamel
frieze on the front
of a kindergarten
in Kaposvár
[1970/1972]
zománcozott
acéllemez,
archív felvétel /
enamelled steel plate,
archive photo

Fotó: Lantos Ferenc

Kótai József:
Kazettás mennyezet
terve a kecskeméti
Kéttemplom köz át-
hidalo tetőátkötéséhez
/ József Kótai:
Plan of the cassette
ceiling for the lintel
roof connection of
Kéttemplom Alley,
Kecskemét
[1976] fa,
zománcozott vörösréz,
1:5 lépték, korabeli
reprodukció / wood,
enamelled copper,
scale: 1:5,
contemporary
reproduction

homloklapjára; Zidarics Ilona falburkolati terve a kecskeméti Szerszámgépipari Művek kiállítási csarnokába) és külső térbe (például Petrilla István zománc falburkolati terve a Kiskunsági Nemzeti Park központi épületéhez; Lantos Ferenc frízterve az autóbusz-pályaudvarhoz; Kótai József kazettásmennyezet-terve a kecskeméti Kéttemplom köz tetőátkötéséhez) szánt alkotás is. Ami közös bennük, hogy végül egyetlen, a

felhívásra készült tervet és makettet sem valósítottak meg. (Nem teljesen egyértelmű kivételként egyedül Kátai *Életörizők* című munkája említhető a Kerényi József tervezte Kiskunsági Nemzeti Park igazgatósági épületében.)

A legnagyobb érdeklődést, visszhangot az úgynevezett „tájékoztató formák” programja váltotta ki 1977-ben, melynek kísérleti terepül Kecskemét legújabb és egyben legnagyobb lakótelepét, a Széchenyivárost jelölték ki. Az elérendő cél pedig az volt, hogy „Kecskemét saját arcát öltse fel az új lakótelepi városrész is, ne tőle idegen lelkületű csikágói környezetet erőltessünk rá”. Kátai a szimpózium résztvevői számára módszerként a népművészetben is fellelhető szubsztrakciót ajánlotta, amely az absztrakttal ellentétben nem elvonja a tárgy, a fogalom képét, hanem összevonja. „Szeretnénk kiemelni a megkülönböztető jegyek fontosságát a házakon, gondolunk itt a számtáblák mellett vagy fölött elhelyezhető táblákra, ábrákra. Ezeknek olyanoknak kell lenni, hogy a gyerek is hazataláljon: tebát felismerhető, megnevezhető, megjegyezhető legyen. Az absztrakció itt rossz megoldás, mert amit fel nem ismerünk, amit nem tudunk mibez kötni, az nem tájékoztató. Hogyan magyarázzuk el gyermekeinknek, hogy abban a házban lakunk, ahol azok a háromszögek keringenek a diszharmonizált

←
Morelli Edit:
Kocka alakú házszám
a kecskeméti
Széchenyivárosban,
2016-ban /
Edit Morelli: Cube-
formed house number
sign at Széchenyiváros,
Kecskemét, in 2016
[1977] zománcozott
acél / enamelled steel
[24x24x24 cm]

→
Petrilla István:
A kecskeméti Világ utca
konzolos névtáblája /
István Petrilla:
Cantilever nameplate
of Világ Street,
Kecskemét
 [1977] fa,
 zománcozott vörösréz,
 archív felvétel /
 wood, enamelled
 copper, archive photo
 [120x60 cm]

érzelem differenciált idősikjában? Soba nem fogja megtalálni ezt, de egy madaras ház, azt igen.”⁵ Először 1977 augusztusában, a III. Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótételep zárókiállításán mutatták be a kivitelezett alkotásokat, majd ősszel, ideiglenes jelleggel a Széchenyivárosba kerültek. „Tizenkét hónap alatt lehet választ keresni arra: belegyökereznek-e a lakótelepi épületkörnyezetbe, feloldják-e az egyhangúságot, tájékoztatnak-, informálnak-e, vagy egyszerűbben: hogy humanizál-e a zománc?”⁶

A színes zománcozott utcatáblák, házszámok végül hosszabb ideig maradhattak, s a város lakosságának többsége örömmel üdvözölte. Íme, néhány példa erre egy 1981-ben rögzített körinterjúból: „tisztább, áttekinthetőbb a lakótelep képe. [...] A színes ábrák támpontot adnak, s rájuk könnyebben emlékezik az ember, mint

Fotó: Kiss Béla

egy ritkán hallott névre. [...] Az Akadémia körút elnevezésével és a zománcból borított faszbórral meg vagyok elégedve, mert tökéletes mind a kettő. A mértani formákról az akadémia jut eszembe, komoly tartalmat érzek benne: rendezettséget, tisztaságot. Szóval az emberformára is emlékeztető szobor ezen a körúton jelent valamit nekem. [...] Az utcára kilépve, nem rossz egy kis változatosság. Először szokatlanok, túl föltűnőek voltak az utcatáblák és házszámok, de láttam, hogy mennyire tetszett például a Gőzhajó utca a fiainak. [...] Kevés világítás mellett is felcsillannak, jól kivehetőek a Hitel utca stilizált emberformába rajzolt számai. [...] Legkedvesebb táblám a Gőzhajó utcában látható. Legkevésbé a Néphadsereg utcai tet-szik: túl nagy, majdnem falikép jellegű. A többiek elegánsabbak, szebbek.”⁷ Természetesen érkeztek szakmai kritikák is. Ezek közül Kovács Ferenc 1977 őszén „építészszemmel” megfogalmazott, praktikus észrevételeiből idézünk két mondatot: „a műhelyben óriásnak ható művek eltörpülnek az épületeken, mert a műtermi arányokban gondolkodó alkotók nem érezték át a léptékváltás szükségességét. A kedvezőtlen batást még fokozza az alkotások »magasra« helyezése, a szem látószögéhez is jobban kellett volna alkalmazkodniuk a tervezőknek.”⁸

A karbantartás hiánya, a vandalizmus (kövekkel dobálták meg az időjárást amúgy jól tűró zománcozott vörösréz és acéllemezeket), továbbá a házfelújításokhoz gyakorta társuló „feledékenység” következtében a legtöbb mű ma már nem látható. A majd’ négy évtizednyi „közszerreplés” után már csak két, sajnos, csonka állapotú, konzolos utcatáblát találhatunk az

Petrilla István:
A kecskeméti Gőzhajó
utca névtáblája,
2016-ban /
István Petrilla:
Street nameplate of
Gőzhajó Street,
Kecskemét, in 2016
 [1977] fa,
 zománcozott vörösréz
 / wood, enamelled
 copper [80x120 cm]

Fotó: Ifj. Gyergyácz László

Kótai József:
Házszám tábla
a kecskeméti Hitel
utcában, 2016-ban /
József Kótai:
House number sign at
Hitel Street,
Kecskemét, in 2016
 [1977] zománcozott
 acél / enamelled steel
 [25x25 cm]

Fotó: Ifj. Gyergyácz László

Fotó: Kiss Béla

eredeti helyén: a *Hitel utcáét* (Kátai Mihály) és az *Akadémia körútét* (Morelli Edit). A közvetlenül a falra felerősített névtáblák közül, szerencsére, az egyik leglátványosabb, a *Gőzhajó utcát* jelölő (Petrilla István) maradt meg, igaz, itt is jól láthatóak a szándékos rongálások okozta lepattogzások, s az ennek köszönhetően megindult rozsdásodás. A házszámtáblák közül Morelli Edit (*Világ utca*) és Kátai József (*Hitel utca*) munkái tanulmányozhatóak még napjainkban. Kátai Mihály *Négy világtáj* névre hallgató, fából készült tájékoztatói plasztikáját – mely az *Ágasegyházi Madonna* logikáját folytatta tovább térben – első alkalommal még a külső borítása nélkül állították fel (a mellékelt egyik fotón ezt az állapotot láthatjuk). Sajnos később, e fehér zománclapokból álló borítás – technológiai hiányosságok miatt bekövetkező – gyors korrodálása miatt, viszonylag hamar le kellett bontani. Néhány művész még 1978-ban is készített a városrészbe szánt „tájékoztató formákat” (például Báron László a *Stádium utcába* tervezett konzolos utcatáblát, Horváth Olivér pedig a *Lánchíd utcába* három házszámmal kombinált utcatáblát), de végül csak Sor Júlia utcajelző kompozíciója került a kijelölt helyére, az *egykori Néphadsereg útjára*.

Bár Kecskeméten a „tájékoztató formák” programja keretében nem törekedtek a panelházak paksi mértékű átformálására, de ennek gondolata, maga a problémakör (például „a ruha szabása a hímzéstől [azaz az ornamentikától] nem lesz jobb”) folyamatosan ott motoszkálhatott a művészek és az építészek fejében. Szintén befolyásolhatta a végeredményt, hogy az alkotótelepen nem alakult ki teljesen egységes álláspont az egyediség kontra sokszorosíthatóság, gyárthatóság kérdésében. A kísérlet így csak részben érthette el a célját. A program, különösen az építészekről érkezett kritikai észrevételekre (például szorosabb együttműködés szükséges; vállalni kell a díszítőelemek sokszorosíthatóságát, „iparosíthatóságát”) reagálva, illetve a bevonásukkal (Csete György, Kerényi József, Kovács Ferenc), igaz, némileg átalakítva, még néhány évig napirenden maradt a nyári alkotótelepeken (például „utcabútor-program” 1978-ban, az építészeti együttesekhez kapcsolható zománcművek helyének szerepének kutatása a modern lakótelepi környezetben

Kátai Mihály:
Négy világtáj –
tájékoztatói plasztika
egy kecskeméti
lakótelepen 1977-ben,
még zománclapokkal
nélkül / Mihály Kátai:
Four Quarters of the
Globe. Orientative
sculptural work at
a block of flats in
Kecskemét in 1977,
before enamel covering
fa, magasság: 3,5 m,
archív felvétel /
wood, height: 3,5 m,
archive photo

Deim Pál:
Tájékoztatói plasztika /
Pál Deim: Orientative
sculptural work
 [1976] *fa,*
zománcozott acéllemez
/ wood, enamelled steel
plate
 [45x45x45 cm]

Fotó: ifj. Gyergyádesz László

1979-ben). Sajnálatos módon, ahogy a széchenyivárosi kísérlet nem teljesezhetett ki, úgy az építéset és a zománcművészet együttműködése is újra elakadt valahol a nyolcvanas évek eleje óta. A zománc különleges, építészetben alkalmazható lehetőségei (időjárás-sal szembeni ellenállóság, olcsóság, a színek tartóssága, moshatóság – higiénikuság) közismertek, ehhez képest elenyésző számban készültek/készülnek hazánkban épülethez kötődő, különösen kültéri alkotások (lásd például Balanyi Károly, Blaski János, Cs. Uhrin Tibor, Honty Márta, vagy éppen Papp Oszkár muráliáit). Egyszerűen érthetetlen, hogy a számtalan előny (köztük a gazdaságosság!), s a technológia időközbeni fejlődése ellenére is, miért halódik továbbra is ez a terület. A legnagyobb baj az, hogy a kérdést ma már inkább „költőinek” tekinthetjük...

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
 művészettörténész

→
Horváth Olivér:
Utcatáblák
a kecskeméti
Lánchíd utcába I–III.
(a táblákat végül nem
helyezték ki) /
Olivér Horváth: House
number signs for
Lánchíd Street,
Kecskemét. I–III
(not displayed)
 [1978] *zománcozott*
acél, egyenként:
20x40 cm, archív
felvétel / enamelled
steel, 20x40 cm each,
archive photo

Jegyzetek

1. A kifejezés forrása: Rév Ilona: Humanizált panel. *Élet és Irodalom*, 1975. november 1.
2. Ézsaiás Erzsébet: Tűzzománc alkotótételek és szimpozion. Születő alkotóműhelyek Kecskeméten. Beszélgetés Kátai Mihállyal, a vállalkozás művészeti vezetőjével. *Művészet*, 1975/6, 5.
3. Részletesen lásd róluk: ifj. Gyergyádesz László: *Féltészakadt prófécia. Lantos Ferenc zománcművészeti alkotásai 1967–1976.* Kecskemét, 2006; uő: Természeti törvényszerűségek jegyében. Lantos Ferenc zománcművészeti alkotásai.

Magyar Iparművészet, 2006/3, 41–43.; Keserü Katalin: *Lantos. Pécs*, 2010, 50–69.

4. Összefoglalását lásd: Simon Katalin: A tulipán-vita. Lakótelep – humán – organikus építészet. *Iskolakultúra*, 2006/6, 13–27.
5. Kátai Mihály: A III. Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótételek programja. In: *Zománcművészeti Alkotótételek Kecskemét, 1977.* Szerk. Sümei György. Katona József Megyei Múzeum, Kecskemét, 1978, 5.
6. B. J.: Humanizáló zománc. *Petőfi Népe*, 1977. augusztus 4.
7. Halász Ferenc: Vélemények a Széchenyivárosból. In: *Zománcművészeti Alkotótételek Kecskemét, 1980.* Szerk. Sümei György. Katona József Megyei Múzeum, Kecskemét, 1981, 10–13.
8. Kovács Ferenc: Építészszerző a művekről. Zománcalkotások a szabadban. *Petőfi Népe*, 1977. október 13.
9. Vadas József: Ellenség-e a panel? *Élet és Irodalom*, 1975. október 18.

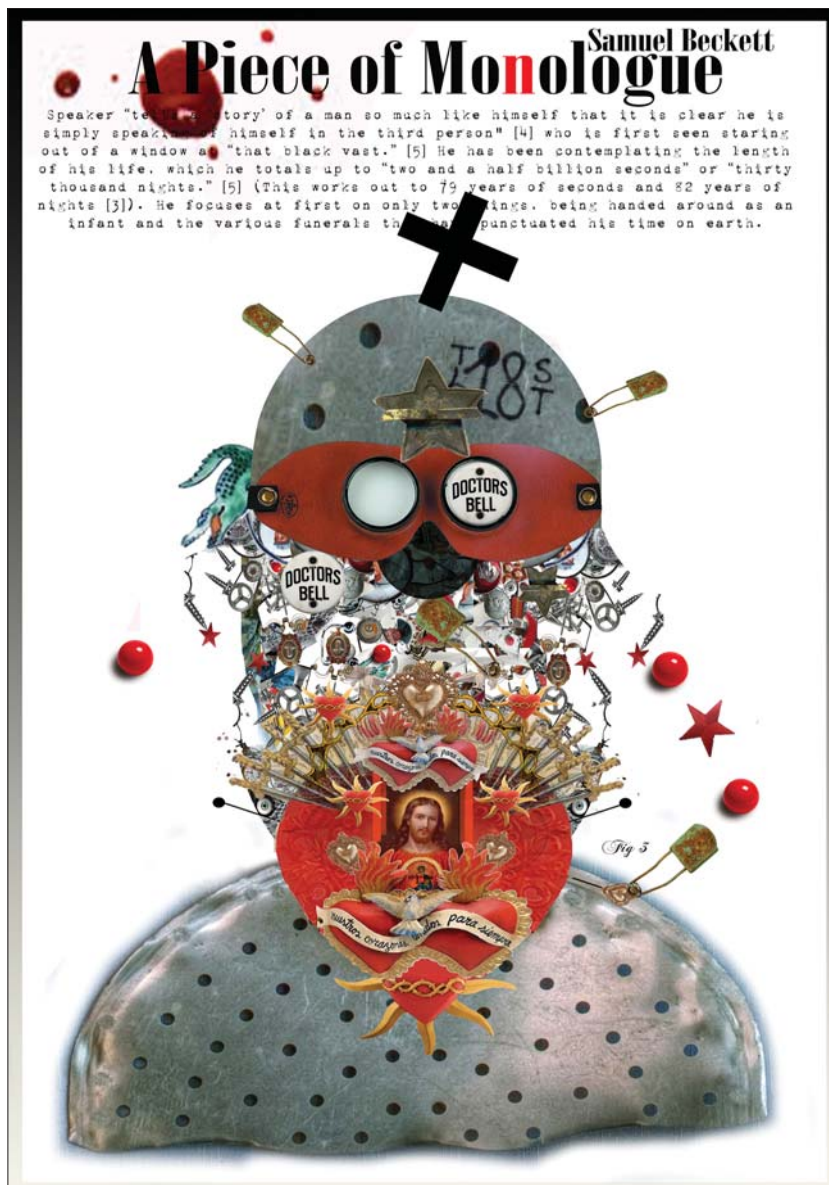
Fotó: Kiss Béla

Levődik idővel...

Horkay István képzőművész szimmetrikus plakátjairól

■ A közhasznú, latinnak nevezett ábécé 26 betűjéből csak 10-nek van tükörszimmetrikus alakja. Ez kábé 38 százalék. HORKAY ISTVÁN 12 betűből álló nevében 8 szimmetrikus betű van, vagyis a név kétharmada tükrözhető képlet, a könnyen tipografálható 6-6-os szótörésről nem is beszélve. Nomen est omen – tehát a szimmetria meghatározó szerepéről fogok elmélkedni. Vessünk először egy futó pillantást az alkotóra, elvégre cikkünk célja a bemutatás is. A vizuális művészetekben iskolázatlan szem számára is nyilvánvalóak a két fül közt szabályosan elhelyezkedő gömbölyded fej rekvizitumainak jellegzetességei. A szimmetriatengelyt kijelölő orr, a későbbi duplikációkat finoman előre jelző orrlukakkal, ennek, tudniillik az orrnak határozott függélyességét ellenpontoszó horizontálisan (landscape-formátumnak aposztrofálja a digitális újvilág) megjelenő száj. Horkay-oldalakat lapozva, Horkay-szájtokon szörfözve a friss ismerős is magától értetődő természetességgel konstatálja, hogy szinte kizárólag szembenéző arcképeken jelenik meg. A jelkép-magyarázatokon felnőtt látogató már mondja is a leckét: nyitott, szívesen megmutatkozó, kapcsolatokra kész, extrovertált személyiség. Az imént ígért bemutatás mégsem kerülhető meg, Horkay magyarországi ismertsége ugyanis messze elmarad attól, ami az alkotások alapján megilletné. Képzőművészeti tanulmányait Krakóban Tadeusz Kantor (igen, a *Halott osztállyal* híressé vált Kantor) növendékeként, majd a dán királyi akadémián a fametszetkirálynál, Palle Nielsennél végezte. Legfontosabb, vagy legalábbis leghíresebb művei is külföldön készültek, ráadásul nem is őt, inkább Peter Greenaway nevét fényezték a kitüntetések, amelyeket ezek a munkák elnyertek. Horkay a brit filmguru látványtervezője volt.

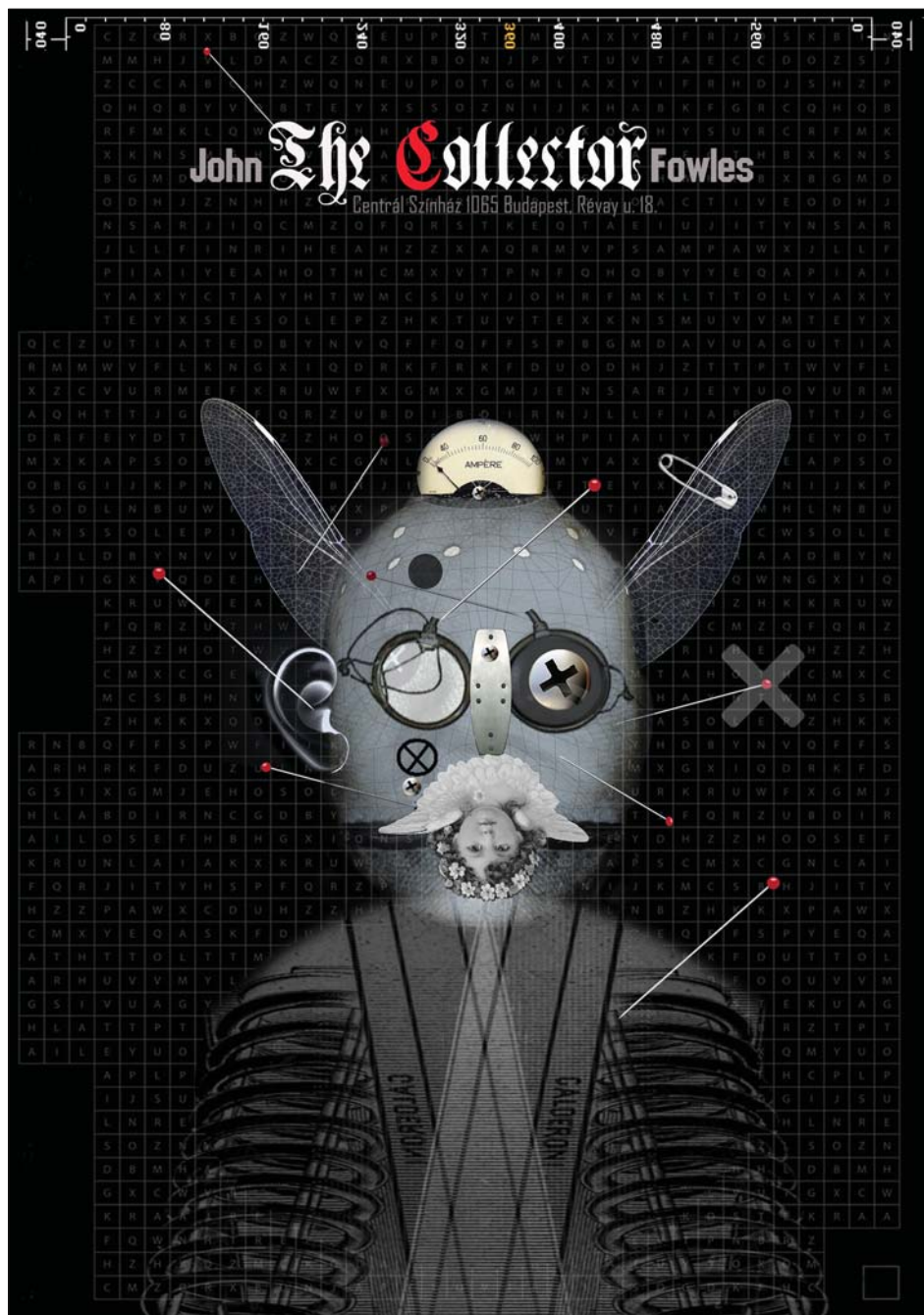
A hetvenéves művész szerteágazó pályájának bemutatására aligha vállalkozhatnánk, egy késői korszak, és azon belül is csak egyetlen műfaj, amire szót kerítünk. A plakátokról lesz szó. Mondhatnánk, hogy

Horkay István:
Samuel Beckett,
Monológ /
István Horkay:
Samuel Beckett,
A Piece of Monologue
[2016]
digitális print /
digital print
[100x70 cm]

Horkay István:
John Fowles, A lepkegyűjtő /
István Horkay:
John Fowles, The Collector
[2016] *digitális print /*
digital print [100x70 cm]

egy kicsit azért bonyolítsuk a képletet: a plakátokról és a szimmetriákról. Mindkét dologban van valami rendellenes. Horkay István akkor kezdett el plakátokat csinálni, sőt tette meg a műfajt 21. századi oeuvreje főcsapásának, amikor a plakát épp lassú agóniájába kezdett. Új, frissebb médiumok vették át a szerepét. Nem az utcán szerzik be a híreket, s alig hinném, hogy plakátok alapján döntenének jövőjükéről az emberek. Szóval van, aki úgy képzelte (e cikk szerzője sem kivétel), hogy nincs is már plakát, valami nosztalgikus szép vágyalom van helyette, plakátszerű képeket fest, rajzol és főleg photoshopol néhány múlt századból itt maradt néni és bácsi, egymásnak mutoztatják őket, és könnybe lábadt szemmel idézgetik, amit a főiskolán tanítottak nekik: a 20. század művészete. Csókolom, mondják a gyerekek, ez itt már a huszonegyedik. Aztán jön a mi emberünk, és akkora lendülettel újítja meg a szakmát, hogy tátva marad a szájuk. A szánk.

Ez a plakát persze már nem, vagy csak áttételesen nevezhető az „utca művészetének”, önálló kiállításon, nemzetközi biennálékon és leginkább az internet közösségi oldalain tündököl, és efemer sajátosságai sem a klasszikus plakátok curriculum vitae-je szerint íródhatnak; a klasszikus „kinyomtatják – fölragasztják – leszaggatják” sorozat helyett Horkay maga tervezi át újra meg újra az opusokat. Vannak plakátjai, amelyek nyolc-tíz verzióban léteznek úgy, hogy kézzel fogható, kiprintelt változatuk talán nincs is, így aztán az értékelést-bírálatot feladatuk kapó kolléga sem tudhatja, melyik tekinthető eredetinek vagy épp véglegesnek. És valamijük még nincsen ezeknek a plakátoknak: nincsen megrendelőjük. Nem art direktorok, sztájliszték és éceszgéberek utasításait követik, igaz, nem is várja tőlük senki, hogy egy párt diadalmaszkodják általuk, vagy egy megbízó zsebe degeszre tömődjön. Hogy következképp az alkotó zsebe sem dagad, azt esetünkben – a függetlenség megváltására gondolva – csak kicsiny rossznak értékeljük.

Kollázsok, idézetek, újraértelmezett fotó-átíratok, dinamikus képi alá- és mellérendelések, továbbá önálló, sajátos rendszerekbe foglalt tipográfia. A Dada és a Posztmodern násza. A Kurt Schwitterstől kölcsönzött fabetűs idézetet („dada” – kövér Bodoni-

val szedve) facebook-fejléceként választja. A dekonstrukció szabadosságát, a quodlibet anarchiáját hirdető ös-izmus azonban posztmodern regulákat kap, amelyek a plakát tradicionális jellegzetességeiből s persze

Horkay István:
Kiállítási plakát,
Léna & Roselli Galéria /
István Horkay:
Exhibition poster.
Léna & Roselli Gallery
[2016]
digitális print /
digital print
[100x70 cm]

Horkay István:
Peter Greenaway,
The Scheherazade Commandant /
István Horkay: Peter Greenaway,
The Scheherazade Commandant
[2016]
digitális print / digital print
[100x70 cm]

az alkotó személyes vonzalmából fakadnak. Ezek a regulák pedig (sejtem én, hogy csak kívülről nézvést azok) szoros kapcsolatban vannak a szimmetriákkal, játékosan megjelenítve, olykor a felmagasztalásig srófolva formai létezésüket, tartalmi megmutatkozásukon azonban évődve, ironizálva, filozófiai hozadékukat jókora idézőjelbe téve. A legszembeszökőbb a plakátok antropomorfizáló hajlama. A tárgyak iparkodása, hogy emberarcú változzanak. Metszet-kivágatok, fotók és valódi tárgyak – zömmel nagyanyáink padlás-univerzumából (ne felejtjük, az a plakát hőskora is!) testté lőnek, hogy megmutassanak egy addigi funkciójuktól merőben különböző diszciplínát. A Lautréamont boncasztalán sorjázó tárgyak üzenete nem túl bonyolult: egy meg egy az három. A szimmetria, különösen, ha a rend és a szabály fogalmával társítjuk, összefüggésben áll az ideológiai és a politikai szférával is. Naná: a mindenkori hatalom jelképe a makulátlan szimmetria, akár ötágú csillagként, akár horogkeresztként tündököl. A dolyfős felmutatás mellett a szarkasztikus kétségbevonás meg az ironizáló bölcselkedés egyaránt szimmetrizálva történhet. És ne csupán a tükörszimmetriát konstatáljuk – *mely örök kéz szabta rád...** –, de az alkotói kézművességhez kapcsolt kiralitást, a forgási, a csavarodási, a rotációs változatokat is, meg azokat, amelyek a tradicionális geometria szerint ugyan magyarázhatatlanul, mégis közvetítik azt a fenséges misztériumot, amelyet talán jobb híján nevezünk szimmetriának. Minél tovább nézzük, s próbáljuk elemezni a Horkay-féle szimmetria-manifesztációkat, annál biztosabban érezzük, egy filozófus keresett itt magának nyelvet ahhoz, hogy saját koordinátáit bemérje, a való világtól mért távolságát megmutassa. És a plakátban találta meg ezt a nyelvet. Mert az, hogy magáról beszél a Shakespeare-, a Dante-, a Bulgakov-művekhez készített plakátok örvén, nyilvánvaló; hogy beszél-e a korról is, a huszonegyedik század elejéről, amelyről azt hittük, már nem a plakátok kora leend, az majd az idővel eldőlt. Az idővel, amely, mint tudjuk, szimmetrikus és palindrom: ...IN GIRUM IMUS NOCTE ET CONSUMIMUR IGNI.**

OROSZ ISTVÁN
író, grafikusművész

* Idézet William Blake *A tigris* című verséből (Szabó Lőrinc fordítása).

** Antik vagy középkori eredetű palindrom. Orosz László fordítása: *Körbefutunk éjjel és elemézt minket a tűz.* (A szerk.)

A fotókat
Horkay István bocsátotta
rendelkezésünkre.

Horkay István: Dante Alighieri, Pokol / István Horkay: Dante Alighieri, Inferno
[2015] digitális print / digital print [100x70 cm]

Lezárult egy fontos életmű

Csete György (1937–2016) építőművész

■ 2016. július 18-án családja, tisztelői, barátai, pályatársai kísérték utolsó útjára a Farkasréti temetőben a magyar organikus építészet egyik alapító atyját, Csete Györgyöt, akit június 28-án – életének 79. évében ért a halál.

Csete György 1937. november 5-én született Szentesen. Középiskolai tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte. A Budapesti Műszaki Egyetem építészkarára 1956-ban vették fel, ahol 1961-ben szerzett diplomát. Tehetsége felkeltette tanárai figyelmét, de politikai okokból csak külső korektorként alkalmazták az egyetem elvégzése után. Így ismerte meg azokat a tanítványait, akik az Országos Érc- és Ásványbányászati Vállalatnál tervezőmérnökként eltöltött kezdő évek után Pécsre hívták, alakuló csoportosulásuk szellemi vezetőjeként. Itt a Baranya Megyei Tanács tervezővállalatánál, majd a Pécsi Tervező Vállalatnál kapott munkát (1973) és lehetőséget, hogy időközben az úgynevezett Pécsi Ifjúsági Iroda¹ (amelyet később Pécs Csoportnak is neveztek) építészeti-szellemi arculatát kialakítsa.

Örök egy, a Népművelési Intézet által kiadott kiadványt, *Régi és új formák*² címmel, amelyet Zelnik József szerkesztett, Vitányi Iván, Andrásfalvy Bertalan, Lantos Ferenc, Bak Imre, Bánszky Pál tanulmányai-val, és amelyben Csete György *Építészeti anyanyelvünkről* című írása is megjelent. Ebben jól követhető a szerző gondolatmenete az új irányzat forrásainak vonatkozásában: a magyar hagyomány a honfoglalás korának művészetétől a népi-paraszti építészetten és tárgyformáláson keresztül Lechner Ödön és Kós Károly építészetéig ível, míg a nemzetközi építészetből Wright, Aalto, Pietilä és a késői Le Corbusier azok, akikre – mint követendő példákra – hivatkozva kíván egy sajátos, új architektúrát létrehozni.

1974-ben megépült a magyar organikus építészet azóta is emblemátikus épülete, az orfűi *Forrásbázis*, amely ipari rendeltetése ellenére egy fantasztikus, felülvilágítóval az ég felé nyíló virág-szobor.³

Ez idő tájt kezdte tervezni a paksi lakótelepet, amely két területen is újat hozott. Egyrészt alaprajzban, mivel az étkezőkonyha területét megnövelte, azzal a céllal, hogy a családi közös étkezésre adjon lehetőséget, másrészt a külsőben színezéssel, valamint az erkélyhatároló panelek közös formálásával oldani kívánta a monotóniát. Ezek a nem számottevő módosítások hamar kiverték a biztosítékot, támadás indult a paksi kísérlet, illetve az egész csoport ellen. Ez volt az úgynevezett tulipán-vita az *Élet és Irodalom* hasábjain, ahol többek között Nagy László költő kelt a védelmére.

A Pécs Csoport ellehetetlenült, tagjai szétszóródtak. Csete Budapestre jött.

1978–1988 között az Országos Természetvédelmi Hivatalban kapott munkát. Megépült néhány családi háza Szentendrén, Dunaújvárosban stb.

1986-ban készül el az 1976-ban tervezett halásztelki katolikus temploma, mely centrális jurtaformájával, és azzal, hogy a plébániát a templomtér alatt helyezte el, s az épületet egy földsánc vette körül, egyrészt nagyon újszerű volt, másrészt szimbolikája az egyház akkori helyzetét is kifejezte.

Közben időnként oktatói feladatot is végzett. A Hortobágyon magyar diákokkal gyakorolta a régi építőtechnikákat: sárból kemencét (a kenyér templomát) építettek, nádból kunyhót „hajlítottak”. „*A szerves építészet alkotásai a hajlék szavunk analógiájára szerveződnek, nyilván nem mind, de a többségük igen. Ilyen az ősi pentaton dallam képlete is: emelkedő-ereszkedő. [...] A hajlított szerkezetű hajlék építészeti ősforma. [...] Az organikus építészeti tér alapképlete.*”⁴

1986-ban Innsbruckba hívták tanítani, ahol az ottani építészhallgatókkal végzett tér- és formakísérleteket: íjat feszítettek, léceket hajlítottak, konkáv és konvex formákat alkottak, tereket modelleztek.

A balatonszentgyörgyi *Gulya csárdán* (Sánta Gáborral tervezte) napkollektorokat alkalmaz. „*Az organikus építészet számos ága-boga ismert. Én ideszámítom a*

Csete György:
Forrásház, Orfű /
György Csete:
Fountain House, Orfű
[1974]

Fotó: Panyik István

Csete György:
Millecentenárium
épületegyüttes,
Ópusztaszer /
György Csete:
Millecentennial
Building Complex,
Ópusztaszer
[1991–1998]

Fotó: Zsitva Tibor

földházakat, napenergia-házakat, a szél- és geotermikus energiát felhasználó építményeket, és sok más kísérletet is.”⁵

A millennium százéves évfordulójára készült el az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark épületegyüttese: az *Erdők temploma*, a *Világmagyarság temploma* és a *Jurtafalu*.

A kilencvenes évek végén épült a horvát határ közelében, Beremenden vasbetonból a *Megbékélés-kápolna*, azon a helyen, ahonnan a háború elől ide menekült magyarok, szerbek, horvátok hallgatták a háborús fegyverek dörgését, és vártak a megbékélésre. A templom tornyain felszakadó áttörések a határon túli szétlőtt templomokra utalnak.

Utolsó nagy munkája (2006) a debreceni *Tégláskerti református templom*, amely szintén centrális, de nem kör, hanem sokszög alaprajzú és tornyos. A négy fiatoronnyal az erdélyi templomokra is utal.

Az életmű vázlatos áttekintésének végén meg kell említeni Dulánszky Jenő (1936–2000) nevét, aki Csete legtöbb munkájának statikusa volt, s aki újszerű

szerkezeti megoldásaival vitte sikerre az építészeti gondolatok megvalósítását. A templomoknál a belsőt, a bútorokat is az építész tervezte, de festett textileivel, zászlóival felesége, Csete Ildikó tette teljessé az enteriőröket.

Csete Györgyöt az úgynevezett rendszerváltás előtt a megtúrt kategóriába sorolták a hivatalosságok, azt követően viszont számos díjjal kitüntették, többek között: Magyar Művészetért díj (1990), Ybl Miklós-díj (1992), Kossuth-díj (1997), Magyar Örökség díj (1999), Prima Primissima díj (2005), Magyar Művészeti Akadémia Aranyérme (2010), Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal (2013), Nemzet Művésze (2014).

És végezetül álljon itt néhány személyes emléktörök az elmúlt évtizedekből.

Csete Györgyöt 1979 körül ismertem meg. Keserő Katalin művészettörténész meghívta, hogy szemináriumán tartson előadást építészeiről vallott felfogásáról, a Pécs Csoportról és saját munkáiról. Nagy hatással

Csete György:
Millecentenáriumi
épületgyűttes,
Ópusztaszer (belső
nézet). Textiltervező:
Csete Ildikó /
György Csete:
Millecentennial
Building Complex,
Ópusztaszer (interior
view). Textile designer:
Ildikó Csete
[1991–1998]

Fotó: Zsiva Tibor

Csete György:
Megbékélés
ökumenikus kápolna,
Beremend /
György Csete:
Ecumenical Chapel
of the Reconciliation,
Beremend
[1998]

volt rám az előadás. 1982-ben a Magyar Nemzeti Galéria Akseli Gallen-Kallela életművéből rendezett kiállítást. A megnyitón újra találkoztunk, ahol bemutatott Makovecz Imrének. Utána egy tartalmas beszélgetés következett a Tárnok presszóban, Keserü Katalin és Makovecz Imre társaságában.

1983-ban a Magyar Építészeti Múzeum vezetőjével, Pusztai Lászlóval kiállítást rendeztünk Kós Károly születésének centenáriuma építészeti munkásságáról az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF) Táncsics utcai aulájában⁶ (a Magyar Építészeti Múzeum az OMF fenntartásában működött). Természetesnek tűnt, hogy Csete Györgyöt kérjük fel a kiállítás megnyitására, akinek oly sokat jelentett Kós Károly

munkássága és személye, járt is nála Kolozsváron, és a temetésén is ott volt 1977-ben. Az impulzív megnyitóbeszéd után az OMF akkori párttitkára odasúgta Pusztainak: „Megütitek még ezért a bokátokat!” A puhuló diktatúra keretei között ez nem történt meg, Csete ezután is nyitott meg nekünk kiállításokat.

Ott voltam a halásztelki Szent Erzsébet-templom felszentelésén, ahol nagy tömeg gyűlt össze: felért egy (organikus) tüntetéssel.

1987 novemberében az óbudai Mókus utcában⁷, ahová az Építészeti Múzeum abban az évben költözött a Táncsics utcából – szűk körben ünnepeltük 50. születésnapját.

Valamikor a kilencvenes évek első felében készült a

Fotó: Zsiva Tibor

magyar organikus építészetéről az 5. Velencei Építészeti Biennálé anyagából egy (utazó) kiállítás, melyet egyik állomásán, Krakkóban, a Műszaki Egyetemen együtt nyitottunk meg. A kilencvenes évek után ritkábban találkoztunk. Utoljára talán a FUGA Budapesti Építészeti Központban beszéltünk néhány szót, Zsitva Tibor építészporthérból készült kiállításán 2012 októberében.

Kedvenc Kós-idézete, -aranymondása a következő volt: „Mert össze kellene szednünk nagy fáradtsággal az ország minden részéből a széjjelszort köveket hogy azokkal a magunk képére építhessünk.”⁸ A halálával lezárult fontos életmű hajlékait, „köveit”, az itt maradottaknak kell összeszedniük, hogy ne legyen hiányos a magyar építészettörténet szerkezete, és élete, munkássága tanulságul, mintául szolgálhasson az új nemzedékeknek.

HADIK ANDRÁS
művészettörténész

Jegyzetek

1. Blazsek Gyöngyvér, Deák László, Dulánszky Jenő, Jankovics Tibor, Kistelegdi István, Kovács Attila, Nyári József, Oltai Péter.
2. Érdekes, hogy a kiadványban nem található meg a megjelenés dátuma. Véleményem szerint 1975 körül, mert az orfűi Forrásház már szerepel benne, és Vitányi Iván előszavában a „felszabadulásának 30. évén túl lévő Magyarországról” beszél.
3. Volt kollégáimnak, Pintér Tamásnak és Horváth Edinának köszönhetően 2005-ben műemléki védeltséget kapott, ami a magyar műemlékvédelem mai kérdéses helyzetében nem tudom, hogy megnyugtató-e.
4. Csete Györgyöt idézi: Deák László – Jankovics Tibor: Csete György 75 éves. *Országépítő*, 2013/1, 14.
5. Uo. 32.
6. Az OMF utódszervezete (röviden Forster Központ) december 31-ével megszűnik, az idén költözött ki a Daróci úti egykori katonai raktárépületekbe.
7. 2013 óta népzenei iskolaként működik.
8. Kós Károly: *Régi Kalotaszeg*. 1911, 52. Megjelent a *Magyar Iparművészet* mellékleteként.

Csete György:
Tégláskerti református
templom, Debrecen
(belső nézet) /
György Csete: Calvinist
Church at Tégláskert,
Debrecen (interior view)
[2006]

Fotó: Zsitva Tibor

■ **Rejt/Jel/Képek '56 – A forradalom titkos művészete** címmel mintegy 300 műtárgyból álló tárlatot rendezett a Magyar Nemzeti Múzeum. (Budapest VIII. ker., Múzeum körút 14–16.) Ceruzával, golyóstollal készült vázlatok, tusrajzok, szitanyomatok, linómetszetek, akvarellek, olajfestmények, kispasztikák, érmek, emlékműtervek és makettek, fényképek, transzparensok, grafitik láthatók a 2016. június 23-án nyílt és november 13-án záruló kiállításon.

■ **Az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulója** tiszteletére rendez kiállítást a Magyar Művészeti Akadémia a Vigadó Galéria VI. emeleti többcélú kiállítótermében 2016. október 20. és 2017. január 8. között. (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.) Az MMA köztestület képző-, film-, fotó- és iparművész tagjai többnyire személyes emlékek alapján állítanak műveikkel emléket 1956 lelkesítő, majd tragikus napjainak.

■ **Kontakt – Keleti Éva fotói** címmel 2016. szeptember 22-én nyílt kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeum Pulszky-termében. (Budapest VIII. ker., Múzeum körút 14–16.) A november 20-ig nyitva tartó tárlaton Keleti Éva művészekről készült, eddig kiállításon még nem szerepelt 85 felvétele látható.

■ **Kilenc ősi magyar kutyafajta** – puli, pumi, mudi, magyar vizsla, drótszőrű vizsla, magyar agár, erdélyi kopó, kuvasz és komondor – életnagyságú bronzszobrát készíti Pogány Gábor Benő szobrászművész. A szoborsorozatot az ismét önállóvá vált Állatorvostudományi Egyetem kisállatklinikája előtt állítják majd fel Budapesten a VII. kerületi István utcában.

Fotó: kozterkep/mapublic

■ **Szoboravatás és kiállítás a Zrínyi-napokon.** – A vár 1566-os ostromáról, valamint Zrínyi Miklós és bajtársai hősi halálának 450. évfordulójáról ünneppsorozatral emlékeztek Szigetváron 2016. szeptember 5. és 11. között. Az ünneppsorozat alkalmából avatták fel a várban Szabó Tamás Zrínyi Miklóst és katonáit ábrázoló szobrát (kép), a dzsámiban pedig Somogyi Győző több mint 30 rajzát állították ki, melyek a várvédő dédunokája által írt *Szigeti veszedelem* című elbeszélő költemény legújabb kiadását illusztrálják.

■ **Krajtsovits Margit kiállítása.** *Kerek 80 – Szögletes LXXX* címmel rendeznek jubileumi tárlatot a keramikusművész munkáiból a

Vigadó Galéria Alsó szintjén (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.) 2016. október 21. és november 23. között.

■ **Magyar iroda a világ 10 legjobb közösségi tere között.** – Az amerikai *Forbes* magazin 700 városban 2000 közösségi teret vizsgált, s a legjobb 10 közé választották a Budapest VI. ker., Révay köz 4. szám alatt található Kaptárt, amely különböző cégek otthona és munkahelye.

■ **Emlékhely Jerzy Popiełuszónak.** – A lengyel Szolidaritás boldoggá avatott mártír papjának tiszteletére, akit 37 éves korában gyilkolt meg a politikai rendőrség, emlékművet avattak 2016. szeptember 11-én, Buda-

pesten a Szentendrei úti Kövi Szűz Mária-templom melletti területen. A hófehér kövekből összeállított rózsafüzér Fáskerti István szobrászművész alkotása.

■ **Mindenki minden nap...** címmel Pap Kata grafikus illusztrációiból látható tárlat 2016. szeptember 14. és november 27. között a Csikóca Művészeti Műhely és Kiállítótérben. (Győr, Apor Vilmos püspök tere 2.)

■ **GÉM / GAMEkapocs** címmel rendezett tárlatot a Modem – Modern és Kortárs Művészeti Központ. (Debrecen, Baltazár Dezső tér 1.) A 4000 műtárgyból álló Antal-Lusztig-gyűjteményből válogatott képzőművészeti alkotásokat irodalmi, zenei párhuza-

mokkal és reflexiókkal kísérve mutatják be. A válogatás „vendégei” képzőművészek, írók, költők és zenészek munkái, egyszerre kínálnak látni-, olvasni- és hallgatnivalót a közönségnek. A 2016. június 4-én nyílt tárlat december 31-ig tekinthető meg.

■ **Világ bajnok magyar cipők.** – Háromévente rendezik meg Wiesbadenben a Kézműves Cipőkészítők Európai Bajnokságát. Az idén 14. alkalommal lebonyolított versenyen Kovács Attila három munkája aranyérmet, és kategóriájukban a Legjobb cipő – Best

of Különdíjat is elnyerte. A harmadik generációs mester kígyó-, gyík-, krokodil-, rája-, strucc-, víziló-, cápa- és cordovan bőrből készülő munkái 2013-ban is aranyérmet nyertek három kategóriában. A képen az idei három díjazott munka: A *Címeres*, a *Pirarucu* és az *Őszi lomb*.

■ **Vasarely ihlette utcabútorok Óbudán** – Bármilyen alakzatba összeilleszthető az a 25 mértani testből álló színes, vidám látványt nyújtó köztéri mobil bútor, melyet a Hello Wood csoport alkotói készítettek, és nemrég adták át a Vasarely Múzeum közelében található patinás Fő téren.

■ **Dall'argento al ferro – Az ezüstdől a vasig** címmel magyar iparművészek alkotásaiból rendezett tárlatot a Balassi Intézet Római Magyar Akadémia. Két olasz művész: Andrea Cagnetti és Esmeralda Crea mellett Katona Katalin, Kálmán László, Kótai József, Laczák Géza, Molnár Éva és Rozsnyay Béla munkái szerepeltek a kiállításon. *Hyper Realis – Hiperrealisták* címmel képzőművészeti tárlat is látható volt az akadémián, ahol Bikácsi Daniela, Garamvölgyi Béla, Jovián György, Kocsis Imre, Lenkey-Tóth Péter, Mucsi Zoltán, Öry Annamária, Szente-Szabó Ákos, Tóth György László és Várady Róbert művei szerepeltek. Mindkét tárlat 2016. szeptember 12-én nyílt, és október 16-án zárt.

■ **Nágák, elefántok, madarak – Viseletek Délkelet-Ázsia szárazföldi térségéből** címmel rendeznek kiállítást 2016. szeptember 30. és 2017. május 1. között a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeumban. (Budapest VI. ker., Andrássy út 103.) A tárlat földrajzi, időbeli és antropológiai szempontból is vizsgálja a délkelet-ázsiai textilek rituális szerepét, mintarendjét, és bemutatja a jellegzetes textiltípusokat és viseleteket.